

PRÍSPEVOK K OSÍDLENIU „PIESKOV“ V ZOHORE, OKR. BRATISLAVA - VIDIEK

ĽUDMILA KRASKOVSKÁ - ETELA STUDENÍKOVÁ

Na území Záhorskej nížiny patrí obec Zohor k najbohatším archeologickým lokalitám. Už prvý archeologický objav v intraviláne obce - hromadný nález keramiky stredodunajskej mohylovej kultúry (Eisner 1940) svojim významom presiahol rámec nielen tohto regiónu, ale aj juhozápadného Slovenska.

Ťažba materiálu v miestnej štrkovni, ktorá je situovaná na vyvýšenine s miestnym názvom Piesky (obr.1) už takmer polstoročie porušovala a úplne zničila veľkú časť polykulturného sídliska a hrobové celky z rôznych období praveku a včasnej doby dejinnej. Niektoré zo zachránených pamiatok, najmä bohaté hroby z doby rímskej (Kraskovská 1959;

Obr. 1. Zohor. Situačný plán polohy lokality (1 - Stará štrkovňa;
2 - Nová štrkovňa). Podľa mapy M-33-142-B-b

Ondrouch 1957) patria k najdôležitejším nálezom svojho druhu na Slovensku. Nemenej významné sú aj hroby z doby sťahovania národov (Kraskovská 1963), ktoré spolu s nálezmi z Devínskeho Jazera (Kraskovská 1968) vyznačujú východnú hranicu langobardského osídlenia v priebehu 5. storočia. Nezanedbateľné sú aj nálezy a hroby z doby bronzovej (Pichlerová 1964; Studeníková 1978) a pohrebisko zo začiatku 9. storočia (Kraskovská 1971).

Povahu záchranných výskumov na lokalite neurčovali však odborné zámery, ale rozloženie exploatačných jám a postup prác v štrkovni. Veľkú zásluhu na záchrane pamiatok na tejto, svojho času ťažko prístupnej lokalite, majú L. Kraskovská a M. Pichlerová. Na krátkodobých záchranných akciách sa v posledných rokoch potom postupne vystriedali viacerí pracovníci Archeologického múzea SNM.

Terénne výskumy v r.1978 a 1982 sa zamerali výhradne na preskúmanie porušených objektov pozdĺž profilov ťažobných jám a ich bezprostredné okolie. Rozsah a charakter výskumov vo veľkej miere determinovala skutočnosť, že samotná lokalita a prístupové cesty k nej patrili do konca roku 1989 do stráženého hraničného pásma. Výsledky týchto výskumov sú témou predkladaného príspevku.

Lokalita sa nachádza južne od obce Zohor na štrkopieskovej vyvýšenine, ktorá tvorí okraj výraznej terasy tiahnucej sa smerom na východ k Stupave a na juhovýchod cez Devínske Jazero k Devínskej Novej Vsi. Na západnej strane je od podmáčanej až barinnej nivy Moravy oddelená potokom Malina. Ide o jeden z najväčších prítokov Moravy pred jej vyústením do Dunaja, nakoľko zberá potoky južnej časti západných svahov Malých Karpát, ako aj Boru. Výškové rozdiely medzi najvyššími položenými miestami Pieskov a príľahlej dolnomoravskej nivy dosahujú takmer 10 m. Nadmorská výška lokality sa pohybuje medzi ± 145-150 m n.v. Kumuláciu sídliskových objektov sme zaznamenali v západnej okrajovej časti Pieskov. Tu sa vytvorili miestami až 100-120 cm hrubé vrstvy tmavých povrchových jemnozrných zemin, nasadajúcich priamo na pieskové podložie fluvialného pôvodu. Naopak vyššie položené miesta lokality sú tvorené pod slabou vrstvou ornice štrkopieskami.

Doba bronzová

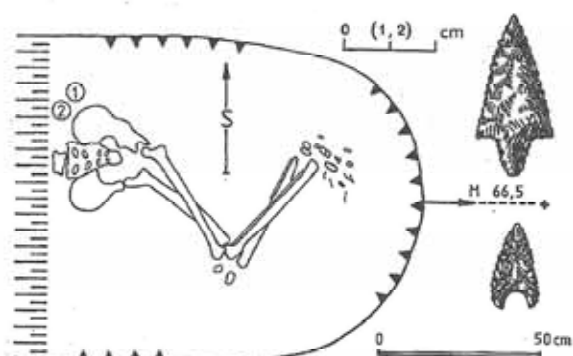
Kostrový hrob 1/78

V profile exploatačnej jamy vo vzdialenosti 66,5 m smerom na východ od výškového bodu 149,9 m n.v. sa zachovala východná polovica hrobovej jamy. Pôvodne mala obdĺžnikový tvar, východný okraj zaoblený. Steny kolmé, dno rovné. Dolná časť kostry mladého jedinca - muža vo veku 15 - 18 rokov (podľa určenia RNDr. Milana Thurzu, CSc.) bola uložená na pravom boku so skrčenými dolnými končatinami. Orientácia Z - V. Tesne za ľavou panvou kosťou sa našli dva sílexové hroty šípov s pravidelnou plošnou retušou. Majú trojuholníkový tvar. Väčšia (dĺ. 3,5 cm) s hrotom a menšia s oblúkovito vykrojeným tylom (dĺ. 2 cm). Rozmery zachovanej časti jamy: 102 x 116 cm, hl. 56 cm od súčasného odhumusovaného povrchu (obr. 2).

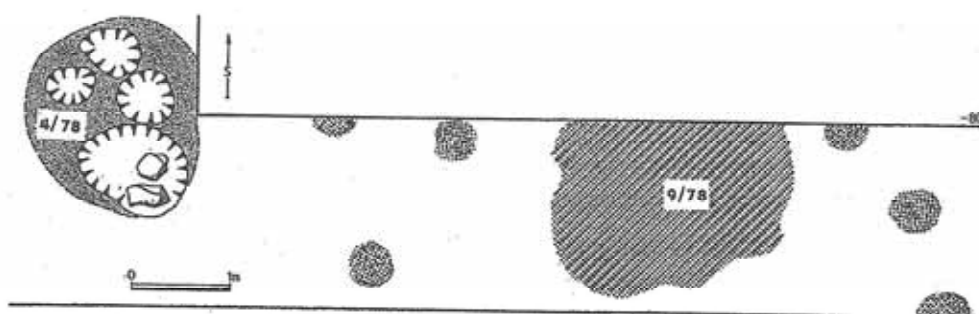
Poloha kostry, jej orientácia a prítomnosť hrotov šípov nie sú pre detailné datovanie hrobu priaznivé. Dovoľujú iba rámcové zariadenie na začiatok staršej doby bronzovej. Orientácia Z - V a skrčená poloha kostier prevládali na pohrebisku skupiny Chlopice - Veselé na eponymnej lokalite vo Veselom (Budinský-Krička 1965, 71). V rámci tejto skupiny sú sílexové hroty šípov s oblúkovito vykrojeným tylom pomerne častou súčasťou výbavy mužských hrobov. Sílexové hroty šípov sa však bežne vyskytujú aj v kontexte kultúry so zvoncovitými pohármi, ktorej neskorá fáza môže byť najmä na južnej Morave súčasťou skupiny Chlopice - Veselé a s protoúnětickými nálezmi. Na juhozápadnom Slovensku a na južnej Morave sa stávajú typickou súčasťou výbavy mužských hrobov a to rovnako na pohrebiskách nitrianskej kultúry, tak aj v staroúnětických hrobových celkoch (Točík 1979, tab. LXI: 10, LXII: 10 ai; Vladár 1973, 160; Batora 1991, 99). Okrem tohto priestoru samozrejme boli sílexové hroty šípov rozšírené na konci eneolitu a na počiatku doby bronzovej aj v geograficky vzdialenejších oblastiach (napr. v koštianskej kultúre).

Výkopy v okolí hrobu na neporušenej ploche (sonda I- Ia) pokračovanie pohrebiska nepreukázali. Okrem spodných častí kolových jamiek (bez nálezov) sa zachytili iba dva sídliskové objekty (4/78 a 9/78). Z kultúrnej vrstvy potom pochádzajú výhradne črepy zo strednej a mladšej doby bronzovej a niekoľko črepov z 8. storočia. Medzi staršími nálezmi

Obr. 2. Zohor. Kostrový hrob 1/78.
1,2 - hroty šípov.

Obr. 3. Zohor. Časť pôdorysu sondy I/1a s objektami 4/78 a 9/78.

získanými na lokalite v predchádzajúcich rokoch sa pamiatky aspoň rámcovo synchronizovateľné s hrobom neobjavili. Do staršej doby bronzovej, avšak do jej vrcholného obdobia patria črepy maďarovskej kultúry, publikované M. Pichlerovou (1962, obr. 2). Otázku bližšieho kultúrneho zaradenia hrobu preto ponechávame otvorenou.

V porovnaní s kultúrou popolnicových polí mladšej doby bronzovej je stredná doba bronzová na lokalite zastúpená - aspoň na základe doterajších výskumov - iba sporadicky. Okrem už publikovaného žiarového hrobu 2/72 (Studeníková 1978) je doložená iba niekoľkými črepmi pochádzajúcimi zo zberov (obr. 8: 3 - 6). Množstvo zvisle prstovaných črepov zo zásobníč a niektoré fragmenty kónických mis z kultúrnych vrstiev sa nedajú jednoznačne kultúrne klasifikovať. A tak zatiaľ jediným sídliskovým objektom, aj keď porušeným ostáva objekt zistený v sonde I.

Objekt 9/78

V rámci sondy I sa zachytila tmavosfarbená plocha nepravidelného pôdorysu, a to na úrovni rozhrania súčasnej ornice a štrkovitého podlažia v hl. 64 cm. Približne 20 cm hrubá vrstva sa svojou štruktúrou a sfarbením výrazne odlišovala od okolitého terénu a vykazovala kumuláciu črepového materiálu a drobných zlomkov do tehlovočervena prepálenej mazanice. Nevyjasnený je vzťah objektu ku skupine kolových jamiek z bezprostredného susedstva, ktoré boli bez nálezov. Rozmery 230 x 176 cm (obr. 3).

Nálezy:

1. Opracovaný kostný predmet - zlomok. Jeden koniec obrúsený do tvaru objímky. Druhý, odlomený koniec má zachovanú časť obdĺžnikového otvoru. Rozmery: zach. dl. 7 cm, š. 1,6 cm (obr. 8: 1).
2. Fragment z tela vyššej nádoby - krčňažka. Lievikovité hrdlo. Pod rozhraním hrdla a vydutia rad krátkych rýh. Svetlohnedý leštený povrch (obr. 8: 2).

Z výplne pochádzajú ešte hrubostenné črepy zo zásobníč, nevýrazné okraje šálok, zvislo prstované črepy a rohovcové úštepy.

Vzhľadom na to, že nálezové okolnosti pri výskume neumožnili s určitou príčleniť k objektu aj okolité kolové jamky, je interpretácia, že by mohlo ísť o zvyšky čiastočne zahlbeného obydľia pravouhlého pôdorysu s kolovou konštrukciou, síce pravdepodobná, ale hypotetická. Zo sídelného územia mohylových kultúr na juhozápadnom Slovensku sa obydľia zachytili iba ojedinele (Nitra: Ožďáni 1986, 36). Ani na tak intenzívne osídlenej polohe, akou sa javí na základe nálezov keramiky unínske Zámčisko, sa nepodarilo zachytiť žiadne obrysy sídliskových objektov stredodunajskej mohylovej kultúry, azda aj v dôsledku sústredenia výkopových prác na preskúmanie opevňovacieho systému. Na druhej strane však môžeme predpokladať, že typy obydľí v danom období mali podobné pôdorysy ako na južnej Morave (Přitluky: Trnáčková 1954, obr. 320; Bezměrov: - Spurný 1972).

Pri pokuse o interpretáciu tohto objektu narážame jednak na nevýraznosť a nedostatok chronologicky citlivých nálezov, a nepoznáme ani jeho miesto v štruktúre predpokladaného sídliska. Správu, podľa ktorej sa na južnej okrajovej časti Pieskov po 2. svetovej vojne našiel hromadný nález bronzov, dokladá pomerne veľký rozsah osídleného areálu.¹ Nie je vyúčené, že tu ide o kontinuálne osídlenie od konca strednej doby bronzovej až do staršieho obdobia popolnicových polí.

Objekt 5/78

V profile exploatačnej jamy sa výplň objektu odlišovala tmavším sfarbením. Jeho pôdorys sa zachytil približne v strede dĺžky sondy II (obr. 4). Po obvode vymedzovali jeho obrysy štyri kolové jamy (K1 - Ø 48 cm, hl. 120 cm, K2 - Ø 48 cm, hl. 102 cm, K3 - Ø 54 cm, hl. 114 cm, K4 - Ø 51 cm, hl. 103 cm). Juhozápadné nárožie tvorila jama nepravidelného oválneho tvaru (190 x 110 cm). Pri východnej stene obdĺžniková jama (140 x 70 cm) s odlišnou výplňou, ktorá s objektom bezprostredne nemusela súvisieť. Približne v strede plochy objektu skupina troch kolových jam. Severne od nich ležala súvislá vrstva popolovitej zeminy premiešanej uhlíkmi, so zločkami prepálenej maza-nice a s odtláčkami rôznych druhov drev (Ø 60 - 70 cm). Z nej okrem zvieracích kostí pochádza aj fragment bronzovej dýky, druhotne žiarom deformovaný (1). Severný okraj nepreskúmaný. Šírka Z - V steny 460 cm.

Nálezy:

1. Zlomok bronzovej dýky. Štíhla jazykovitá rukoväť s otvorom pre nit. Na zachovanej časti čepele stredové rebro. Dĺ. 5,9 cm. (obr. 9: 1).
2. Fragment tenkostennej kónickej misy. Jemnozrnný materiál, tmavosivý leštený povrch s hnedými ťlakmi. Rozmery: Ø ú. 8 cm, v. 4,5 cm. (obr. 8: 17).
3. Fragment kónickej misy so šikmo hraneným, dovnútra zatiahnutým ústím. Svetlohnedý materiál, leštený povrch. (obr. 8: 9).
4. Zlomky z tenkostenných krčiažtekov, z nich jeden so šikmým hranením vydutia. (obr. 8: 7,11,12).

Okrem toho z výplne pochádzajú hrubostenné črepy so zvislým prstovaním povrchu, rôzne profilované ušká (obr. 8: 13,16), črepy z kónických mis (obr. 8: 15), okrajové črepy z hrncov (obr. 8: 8, 10).

Objekt 7/78

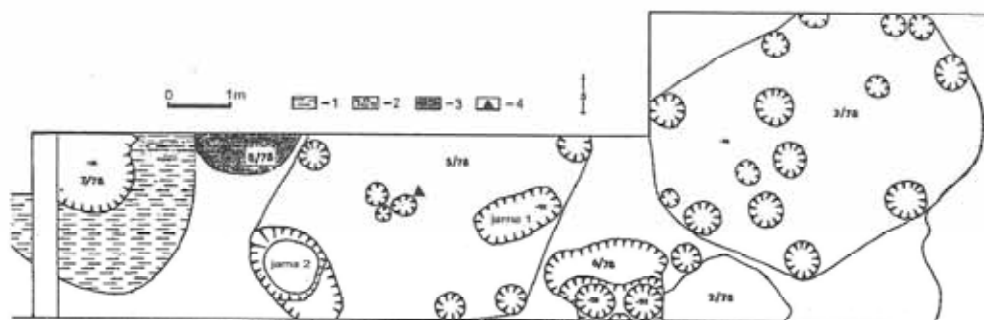
V severozápadnom nároží sondy II sa preskúmala časť jamy nepravidelného kruhovitého pôdorysu. Stredná časť prehĺbená do pôvodného podlažia (Ø 166 cm, hl. 124 cm). Výplň tvorila tmavosfarbená humózná zemina, ktorá obsahovala väčšie množstvo zločkov uhlíkov. Steny kolmé, dno rovné. Z výplne pochádza črepový materiál a zlomky zvieracích kostí. Celkové rozmery: 260 x 258 cm, hl. 76 cm. Medzi keramickými zločkami sa zachovali okraje amforovitých nádob s vodorovným hranením vnútornej strany ústia (obr. 10: 5 - 5a, 9) fragment menšej amfory s páskovým úškom preklenujúcim rozhranie hrdla a tela (obr. 10: 1), fragment tenkostennej šálky s ostrým lomom na maximálnom vydatí (obr. 10: 7), črepy z kónických misiek (obr. 10: 2). Zlomky zvislo prstovaných zásobníč (obr. 10: 3), fragment kónickej dutej nôžky so stredovým otvorom (obr. 10: 8), zlomok dvojkónickej nádoby (obr. 10: 12).

Objekt 1/82

V blízkosti nálezu kostrového hrobu z roku 1978 sa v severnom profile exploatačnej jamy zachovala časť jamy pôvodne kruhovitého pôdorysu s kolmými stenami a s nepravidelne prehĺbeným dnom. Bola zahlbená do štrkopieskového podlažia a vyplnená tmavou humóznou zeminou. Na jej dne aj vo výplni sa nachádzalo väčšie množstvo

žnili s určitou príčinnou príčinou k
 ísť o zvyšky čiastočne zahĺ-
 síce pravdepodobná, ale hy-
 adnom Slovensku sa obydlia
 intenzívne osídlenej polohe,
 na nepodarilo zachytiť žiadne
 ry, azda aj v dôsledku sústre-
 na. Na druhej strane však mô-
 obné pôdorysy ako na južnej
 amý 1972).

na nevýraznosť a nedostatok
 x štruktúre predpokladaného
 zov po 2. svetovej vojne na-
 sídleného areálu. Nie je vy-
 by bronzovej až do staršieho

Obr. 4. Zohor. Časť situácie sondy II. Pôdorysy objektov veľatickej kultúry (5/78, 7/78); pozemnice z doby rímskej (3/78); slovanských objektov (2/78, 6/78, 8/78). 1 - humózná zemina s uhlíkmi; 2 - obhorené lomové kamene; 3 - popolovitá vrstva; 4 - miesto nálezu bronzovej dýky.

licovanej mazanice, zvieracie kosti, jedna celá nádoba a fragmenty ďalších keramických typov. Rozmery: Ø 150 cm, hl. od povrchu 110 cm.

Nálezy:

1. Dvojchý hrdiec. Valcovité hrdlo, okraj ústia von vyhnúty. Telo zvislo prstované, hrdlo horizontálne. Vnútro vyhladené, hnedočierne. Rozmery: Ø ú. 17,2 cm, v. 17,5 cm, Ø d. 7,8 cm. (obr. 12: 1).
2. Fragment z tela zásobnice. Hrdlo prehnuté, telo zvislo prstované. Zrnitý materiál hnedosivej farby. Rozmery: zach. v. 18 cm, Ø d. 8 cm, max. Ø 19,2 cm. (obr. 12: 4).
3. Črepy zo zásobnice s plastickou pretláčanou lištou pod hrdlom. Prstovaním zdrsnený povrch. Zrnitý materiál, okrovohnedá farba. Rozmery: 20,8 x 12,4 cm. (obr. 12: 3).
4. Črepy z misovitej nádoby. Lievikovité hrdlo, výrazne oddelené od vydutia. Jemnozrnitý materiál, sivá farba, leštený povrch. Rozmery: Ø ú. asi 22 cm, zach. v. 8,4 cm. (obr. 11: 1).
5. Fragment z vydutia amforovitej nádoby so zvislým žliabkovaním. Vnútro sivočierne, vonkajší povrch sivý, leštený. Rozmery: 9,2 x 12,4 cm. (obr. 11: 10).
6. Črepy z horizontálne žliabkovaného vydutia vyššej nádoby. Materiál sivočierny, povrch hladný okrovohlý. Rozmery: zach. v. 12,8 cm. (obr. 11: 11).
7. Okrajové črepy z amforovitých nádob s horizontálnym hnaním vnútornej strany ústia, resp. s vodorovne von vyloženým ústím. (obr. 11: 2 - 3, 7).
8. Črepy z kónickej misy s dovnútra vťahnutým a vodorovne hnaným ústím. Farba sivohnedá. Rozmery: Ø ú. 20,2 cm, v. 6,8 cm, Ø d. 4,3 cm. (obr. 11: 4).
9. Črepy z dvoch tenkostenných kónických misiek so slabo dovnútra ohnutým ústím. (obr. 11: 6, 9).
10. Okrajový črep z baňatej misy so šikmo von vyloženým okrajom ústia. Jemnozrnitý materiál, čierny leštený povrch. Rozmery: 4,2 x 4,3 cm. (obr. 11: 8).
11. Črep z vydutia krčiatka so šikmým žliabkovaním. Sivočierny materiál, striebrišto tuhovaný povrch. Rozmery: 4,6 x 5,8 cm. (obr. 11: 5).

Jednoduché jamy na mladobronzových sídliskách patria k najpočetnejším, ale z hľadiska ich pôvodnej funkcie k tým objektom, ktorých interpretácia je značne obmedzená. Neobvyklý typ prezentuje kruhový, pôvodne nadzemný objekt 7/78 s jamou uprostred. Azda preto, že nadzemné priestory objektov sa spravidla nedeochovávajú a pri výskume sa zachytáva potom iba ich zahĺbená časť. Úroveň dna tohto objektu sa nachádza v pôvodnej kultúrnej vrstve a bola totožná s úrovňou nadzemného objektu 5/78.

Zvyšky licovanej mazanice v pôvodnom uložení na dne a vo výplni jamy kotlovitého profilu 1/82 dovoľujú uvažovať o možnosti, že pôvodne slúžila ako zásobnicová jama. Aj keď na súvekých sídliskách v širšej stredodunajskej oblasti sa bežne vyskytujú charakteristické zásobné jamy s úzkym hrdlom, kónicky rozšírenými stenami, rovným dnom a výmazom (Lovčičky: Řihovský 1982, 28 - 29; Veľký Grob - Tárnok: nepubl. čakanská jama), v

rovanej funkcii sa uplatňujú aj jednoduché jamy (Pobedim - Hradišťa; Studentiková - Paulik 1983, 100). Najdôležitejším objektom objaveným v rámci zachráneného výskumu z obdobia 1983, 100). Najdôležitejším objektom objaveným v rámci zachráneného výskumu z obdobia 1983, 100). Najdôležitejším objektom objaveným v rámci zachráneného výskumu z obdobia 1983, 100).

Čiastočne prestúpaná nadzemná stavba s kôlovou konštrukciou z polykulturného sidska v Sasíne - Strážach (Zachar 1977 b, 284) a dve podobné stavby, ktoré sa preskúmali pri plošnom odkryve západnej časti opevňovacieho systému veľaičského sídliska v Janí-koči, nemožno s istotou považovať za objekty obytné. Domnievame sa však, že pri zohľadnení ďalších pravouhlých stavieb s kôlovou konštrukciou pripadne s čiastočným zahib-ňaním, ktoré sa sporadicky objavujú pri výskumoch (Novák 1983, 138; Studentiková - Paulik 1983, 94 - 95; Paulik 1992, 55 n), boli pomery na sídliskách územia juhovýchodného Slovenska zrejme obdobné ako napríklad na sídlisku v Lovčičkách (Rihovský 1982 a, 5 n, obr. 5) a vôbec v celej stredoeurópskej oblasti.

Pri chronologickom zaradení mladobronzových objektov zo Zohora sa môžeme opierať o niektoré keramické tvary, medzi ktorými je evidentný podiel archaiských foriem. Napokon aj jediný kovový výrobok - fragment bronzovej dýky s jazzykovitou rukoväťou z objektu 5/78 možno zaradiť medzi typologicky staršie formy. Jej prítomnosť v našezovom celku umožňuje synchronizáciu so širším stredoeurópskym prostredím. Patrí medzi peschier-ske dýky s jazzykovitou rukoväťou (Peroni 1956), ktoré sú v širšej stredoeurópskej oblasti charakteristickou zbraťou od samého počiatku vývoja populícoých poli a bežne sa vyskytujú počas staršieho obdobia populícoých poli. Na Morave našli široké uplatnenie už v rámci stupňa Blučina - Kopicany (Rihovský 1982b, 61 - 62). Z územia Slovenska sú typovo najbližšie zohorskému exempláru dýky z Dolného Petra (Paulik 1963, obr. 44: 4); Mikušovic (Pivoňarova 1965, tab. VI: 11) a Ducového (Paulik 1968, obr. 7 B:2). Iný fragment sťahlejšieho dýky s jazzykovitou rukoväťou (chybné odliaty) pochádza zo smolenického Mojptra (obr. 9: 2 - súkromná zbierka). Niektoré ojedinelé nálezby bronzových predmetov z tohto halštatského hradiska naznačujú, že staršie osídlenie na pohore sa viaže najskôr na začiatok vývoja stredoeurópskeho populícoých poli (náramok s plastickými pozdĺžnymi rebami a rozšírenými koncami, chránič hrotu ihly, ihlica s pečatidlou, dvojkónický pivovaný hlavíček a i.).

V súvislosti s mladobronzovými dýkami si krátku pozornosť zasluhuje bronzová dýka s plnou hlatou a veštarvitou ukončenou rukoväťou zo Zohora, ktorú publikovala spolu s nálezom z Lučica na Ostrove M. Pichlerova (1964, obr. 412: 1). Ak má nález z Lučica ukončený krúžkom blízke analógie v nález z Hodonina (Salas 1993, obr. 196: 4), zohorská dýka je s navedenými totožná iba pokiaľ ide o drtek rukoväte. Podobné ukončenie rukoväte má aj jed-na z dýk priamo z eponymnej Peschier (Müller-Karpe 1980, tab. 272: 13). Peschierske dýky s jazzykovitou, veštarvitou ukončenou rukoväťou, ako sa zdá, koncentrujú sa vo vnútri Karpatskej kotliny. Jedna pomerne početná skupina pochádza z bakonskej skupiny čakanskej kultúry (Jankovits 1992, obr. 20: 1 - 4), ďalšie zo Slovenska (Veľká Lehota, Imeľ, Lu-borča - Paulik 1963, obr. 42: 1, 3 - 4). Ich pôvod sa hľadá v stredomorskom kultúrnom prostredí (Schauer 1985, 145 - 149, obr. 20 - mapa), odkiaľ sa rozšírili až do severovýchodných oblastí. V každom prípade boli mimoriadne obľúbené aj na území Slovenska, kde sú podob-ne ako v Zadunajsku datovateľné do stupňov BD a HA 1.

Keramika

Štála keramických foriem pri plošnom odkryve v rámci zachráneného výskumu z obdobia 1983, 100). Najdôležitejším objektom objaveným v rámci zachráneného výskumu z obdobia 1983, 100).

Zohore sú hrnce a zásobnice, ktoré sa pripravujú v miestnych podzemných peciach. Popri konických miskách a čarých miskách (na tele) prstovými lúčkami zhotovených, vrátane starších zberaných, ktoré sa pripravujú v miestnych podzemných peciach. Zohore sú hrnce a zásobnice, ktoré sa pripravujú v miestnych podzemných peciach.

Široko stavané konické misy s rýchlou, ktoré sa pripravujú v miestnych podzemných peciach. Zohore sú hrnce a zásobnice, ktoré sa pripravujú v miestnych podzemných peciach.

Široko stavané konické misy s rýchlou, ktoré sa pripravujú v miestnych podzemných peciach. Zohore sú hrnce a zásobnice, ktoré sa pripravujú v miestnych podzemných peciach.

Široko stavané konické misy s rýchlou, ktoré sa pripravujú v miestnych podzemných peciach. Zohore sú hrnce a zásobnice, ktoré sa pripravujú v miestnych podzemných peciach.

Široko stavané konické misy s rýchlou, ktoré sa pripravujú v miestnych podzemných peciach. Zohore sú hrnce a zásobnice, ktoré sa pripravujú v miestnych podzemných peciach.

Široko stavané konické misy s rýchlou, ktoré sa pripravujú v miestnych podzemných peciach. Zohore sú hrnce a zásobnice, ktoré sa pripravujú v miestnych podzemných peciach.

Široko stavané konické misy s rýchlou, ktoré sa pripravujú v miestnych podzemných peciach. Zohore sú hrnce a zásobnice, ktoré sa pripravujú v miestnych podzemných peciach.

Široko stavané konické misy s rýchlou, ktoré sa pripravujú v miestnych podzemných peciach. Zohore sú hrnce a zásobnice, ktoré sa pripravujú v miestnych podzemných peciach.

Široko stavané konické misy s rýchlou, ktoré sa pripravujú v miestnych podzemných peciach. Zohore sú hrnce a zásobnice, ktoré sa pripravujú v miestnych podzemných peciach.

Široko stavané konické misy s rýchlou, ktoré sa pripravujú v miestnych podzemných peciach. Zohore sú hrnce a zásobnice, ktoré sa pripravujú v miestnych podzemných peciach.

Keramika

Škála keramických foriem z objektov aj kultúrnej vrstvy je síce rôznorodá, ale do istej miery skreslená torzovitosťou väčšiny zlomkov. Sme preto na pochybách, či môžeme napríklad niektoré fragmenty považovať za menšie amfory, alebo krčiazteky.

Popri kónických miskách najfrekvencovanejšími keramickými výrobkami na sídlisku v Zohore sú hrnce a zásobnice, teda výslovne úžitkové tvary. Takmer všetky fragmenty majú prstovaním zdrsňovaný povrch a vyhladenú vnútornú stranu. Neobvykle často sa na tejto lokalite, vrátane starších zberov a nálezov, objavuje kombinácia horizontálneho (na hrdle) a zvislého (na tele) prstovania s plastickou pretláčanou lištou medzi nimi. Jediný celý hrniec s dvoma uchami umiestnenými pod okrajom ústia sa našiel v objekte 1/82 (obr. 12: 1). Ide o keramický typ, ktorého predlohy stretávame hlboko v predchádzajúcom období. K výraznej zmene v jej stvárnení dochádza v priebehu mladších popolnicových polí.

Široko stavané kónické misy, zväčša s hustým ryhovaním na tele, podobne ako aj jednoduché kónické misky s dovnútra zatiahnutým ústím nie sú vhodné pre jemnejšie chronologické triedenie. Misa s roztvoreným, širokým a šikmo dovnútra zrezaným okrajom ústia zachovaná vo fragmente (obr. 10: 11) má vnútornú stranu vyhladenú s vysokým leskom, vonkajší povrch drsný. Podobné misy vychádzajú z tvarov stredobronzových, ale príbuzné exempláre sa dajú nájsť aj v plne rozvinutej maďarovskej kultúre. Stretávame sa s nimi v náplni čakanskej (Janíky - mohyla IIA), ako aj vo velatickej kultúre, a to výhradne v chronologicky starších súboroch. Postupne ich nahradili varianty s oblúkovito roztvoreným okrajom ústia. Na sídlisku nechýbajú ani všeobecne rozšírené kónické misky so šikmo, či vodorovne hrnaným dovnútra vťahnutým ústím (obr. 8: 3, 10: 15, 11: 4) a tenkostenné kónické šálky (obr. 8: 15, 17), ktoré sa v rámci mladšej doby bronzovej neviažu iba na stredodunajskú oblasť.

Zlomky dvojkónických nádob (obr. 10: 12, 16) podobne ako exempláre pochádzajúce z príslušného pohrebiska (Studeniková 1978, obr. 9: 1, 11: 2, 12: 1, 13: 1) majú ostro lomené maximálne vydutie. Na slovenskom Pomoraví, rovnako ako na južnej Morave, v príľahlej časti Dolného Rakúska, ale aj ďalej na západ (Trnka 1992, 81) mali dvojkónické nádoby veľmi široké uplatnenie. Vo velatickej kultúre na Slovensku sa vyskytujú celkom bežne (Paulík 1972). V náplni lužických popolnicových polí sa ako nový tvar objavujú v horizonte Mikušovce (Veliačik 1982, 82). Naopak na území Zadunajska sú tvarom takmer neznámym a až z obdobia mladších popolnicových polí sú známe varianty s oblou profiláciou tela. Domnievame sa, že oblasť Záhorskej nížiny pri zohľadnení ich doloženého výskytu najmenej od stupňa Blučina - Kopčany (Zohor, Šaštín - Stráže) patrila k ich kryštalizačnému centru na strednom Dunaji, podobne ako i južná Morava (Říhový 1982b, 40).

Z menšej amfory s valcovitým hrdlom pochádza fragment (obr. 10: 1) s uškom posadeným cez rozhranie hrdla a tela. V keramickom inventári sídliska patrí medzi archaické formy. Okrajové črepy z ďalších amfor alebo krčiaztekov (obr. 10: 5 - 5a, 9, 11: 2 - 3, 7) majú vnútorný okraj horizontálne hrnaný a hrdlá lievikovito roztvorené. Napriek ich zlomkovitosti sú typologicky, a teda aj chronologicky porovnateľné s velatickými exemplármi z príslušného pohrebiska (Studeniková 1978, obr. 9: 1, 11: 2, 12: 1, 13: 1). Zlomky amfor so širokým zvislým žliabkovaním povrchu (obr. 11: 10), podobne ako šikmo žliabkovaný črep z vydutia krčiazteka (obr. 11: 5), alebo šikmo hrnaný črep z vydutia tenkostennej nádoby (obr. 8: 7) zodpovedajú svojou výzdobou a profiláciou tela keramickej náplni starších popolnicových polí.

Fragment vydutia väčšej nádoby so súvislým horizontálnym žliabkovaním tela (obr. 11: 11) pochádza buď z amfory, alebo z veľkého krčahu, azda s podobným tvarom ako exemplár z mohyly 160 v Bakonyszücs - Százhalom I (Patek 1970, tab. IV: 1). Podobne žliabko-

vané črepy z rozmernejších nádob sú frekventované v sídliskovom materiáli čakanskej kultúry na juhozápadnom Slovensku. Súvislé horizontálne žliabkovanie tela sa okrem nich uplatnilo aj na šálkach. J. Paulík odvodzuje pôvod takto zdobených šálok z vnútrokarpat-ských predlôh strednej doby bronzovej (Paulík 1963, 291, obr. 39).

Široká misovitá nádoba (obr. 11: 1) s dvoma pásikovými uškami (odlomenými, ktoré vystupovali ponad okraj ústia) je profiláciou tela blízka veľkej skupine bohato zdobených misovitých nádob či amforovitých mís. Tieto sa jednoznačne sústreďujú na lokality Dolného Rakúska (Kaus 1971, 93 n; Lochner 1991, 166). V podstate ide o rôzne nízke varianty dvoj- a viacuchých amforovitých nádob (tzv. Säuchelurnen). Zastúpené sú aj na lokalitách čakanskej a velatickej kultúry na juhozápadnom Slovensku (Paulík 1962, 47 - 48; Paulík 1963, obr. 40). Exemplár zo Zohora patrí nepochybne medzi typologicky najstaršie formy a jeho pôvod možno hľadať azda v mohylových kultúrach strednej doby bronzovej. Podľa profilácie tela sa do staršieho obdobia velatickej kultúry radia aj šálky a nízke džbánky (obr. 8: 11 - 12, 11: 5). Pozornosť si v keramickom súbore zasluhuje okrúhly pravidelný otvor na dne nádoby s dutou kuželovitou nôžkou (obr. 10: 8). Fragment je silne vypálený, a nie je preto vylúčené, že funkčne mohol súvisieť s ohniskom (pecou).

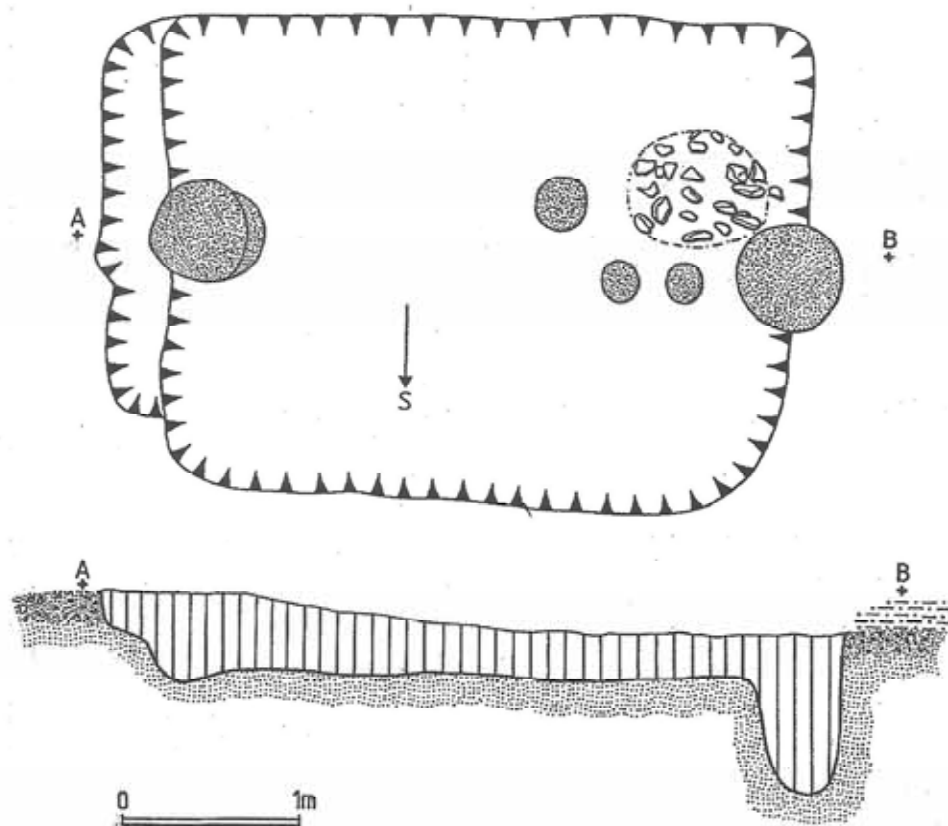
Keramický súbor zo sídliska v Zohore pôsobí starobylo, podobne aj úzka štihla dýka je charakteristická skôr pre staršie nálezové celky. Na základe zastúpených keramických tvarov sa preto môžeme domnievať, že na lokalite možno s osídlením počítať od mohylovo - velatického prechodného horizontu (stupeň Blučina - Kopčany) a v priebehu stupňa Lednice - Baierdorf - Veľký Grob (Paulík 1972; Řihovský 1982b, 91). Avšak nie je vylúčené, že nové plošné výskumy na lokalite doložia aj intenzívnejšie osídlenie stredodunajskej mohylovej kultúry.² Naopak osídlenie v mladšom období popolnicových polí predbežne nie je doložené. Napokon podobnú situáciu zaznamenávame na celom území Záhoria, kde po pomerne hustom osídlení v mohylovo - velatickom a starovelatickom období (Devínska Nová Ves, Stupava, Suchohrad, Gajary, Záhorská Ves, Kopčany, Šaštín - Stráže) v mladšom období vývoja stredodunajských popolnicových polí zatiaľ zisťujeme osídlenie na výšinných opevnených polohách (Plavecké Podhradie - Pohanská, Paulík 1976, 177, Marianka - výskum J. Paulíka). Odlišný obraz osídlenia môže však súvisieť so stavom bádania.

Doba laténska

Objekt 1/78

V pieskovom podloží v hĺbke 120 cm od zachovaného povrchu terénu v blízkosti inundácie Maliny sa zachytili obrisy pôdorysu zahĺbeného objektu obdĺžnikového tvaru. Zhluky laténskej keramiky a do červena prepálená zemina už v hl. 108 cm vyznačovali výplň objektu, ktorú tvorila tmavá humózna zemina, miestami s ilovitými hrudami z podložia. V severozápadnom a juhozápadnom nároží zhluky do červena prepálenej zeminy. Zlomky lícovanej mazanice boli sústredené v blízkosti západnej steny na ploche zhruba okrúhleho pôdorysu (zvyšky pece). V juhovýchodnej časti súvislá popolovitá vrstva nad dnom. Dno objektu rovné, steny kolmé. Za východnou stenou stupienok. V strede kratších stien kolové jamy (Ø 60 a 56 cm, hl. 60 a 94 cm). Dno hlbšej kolovej jamy na západnej stene pod úrovňou spodnej vody. V priestore pri západnej stene tri menšie kolové jamy. Rozmery: 418 x 286 cm (obr. 5).

Podľa tvaru, rozmerov a usporiadania kolových jám ide o všeobecne rozšírený typ *laténskej polozemnice*, ktoré sú obecné považované za príbytky. Obytnú funkciu podporujú aj zvyšky deštruovaného ohniska. Umiestnenie kolových jám na dlhšej osi predpokladá sedlovú konštrukciu strechy. Podobné objekty na slovenskom Pomoraví odkryl v Šaštíne - Strážach L. Zachar (1977b, 284). V podunajskej oblasti strednej a neskorkej doby laténskej je práve tento typ polozemnice najpočetnejšie zastúpený (Kuzmová 1980, 318). Z výplne polozemnice pochádza 135 keramických fragmentov. Podiel jemne plavenej a úžitkovej keramiky je pomerne vyrovnaný. Povrch a materiál tenkostenných tvarov z jemne plavenej hliny je vyhladený až vyleštený a farebne prevládajú sivé až sivočierny odtiene. Medzi ke-

Obr. 5. Zohor. Pódorys a rez laténskeho objektu 1/78.

ramikou netuhovou a rytým povrchom sú sivé aj okrové odtiene. Situlovité hrnce so zvislým hrebeňovaním a zdršňovaním tela z grafitovej hliny (obr. 13: 4, 6, 8) nemajú ešte charakteristickú neskorolaténsku profiláciu okraja a hrdla. Pod jednoduchými zosilnenými okrajmi ústia sú aplikované žliabky a rýhy (obr. 13: 2, 6), prípadne aj nevýrazné okružné rebrá (obr. 13: 1, 5). Netuhové situly sú vyhotovené z jemnozrnnejšieho materiálu a tvar ich ovalených okrajov a hrdiel nenasvedčuje, že by mohli byť prípadne mladšie než grafitové výrobky.

Prevažná väčšina mis má esovitú profiláciu tela (obr. 14: 8, 9) bez neskorolaténskeho ostrého členenia. Pre jemnejšie datovanie v rámci stupňov LTC - LTD nie sú však vhodné. Vhodnejšia pre datovanie je už misovitá nádoba so zvislým vlešťovaním na hrdle, ktoré je výrazne odsadené od vydutia (obr. 14: 1). Má typickú stredolaténsku profiláciu (Pieta - Zachar 1993, obr. 78: 1). Výrazným a vlastne ojedinelým tvarom medzi jemne plavenou keramikou súboru je nôžkovito stvárnené dno (obr. 14: 10), ktoré pochádza azda z kalichovitej nádoby - pohára, frekventovaného na sídliskách a pohrebiskách stupňa LTC.

Polozemnica 1/78 patrí najskôr do stupňa LTC a v rámci neho a ak sa môžeme vôbec opierať výhradne o datovanie keramiky, najskôr do jeho druhej polovice. Zodpovedá tak celkovému obrazu osídlenia západných okrajových častí Bratislavy a Záhorskej nížiny.

Podľa L. Zachara totiž v priebehu strednej doby laténskej sa začína osídlenie kumulovať pozdĺž komunikačných ťahov, a to i na polohách, ktoré sú z hľadiska poľnohospodárskej výroby nepriaznivé (1993, 146). Osídlenie sa zintenzívnilo po založení opevneného centra - oppida Pohanská v Plaveckom Podhradí (Paulík 1976; Zachar 1977 a, obr. 12).

Doba rímska

Objekt 3/78 (obr. 6)

Obrysy objektu sa rysovali v hĺbke 20 cm od úrovne pôdy, jeho dno siahalo do hĺbky 85 cm. Objekt situovaný v smere SV - JZ mal rozmery 512 x 380 cm. Na ploche prírbytku bolo zistených veľku 15 kolových jam. Väčšie kolové jamy č. 1 - 6, ktoré mali priemer 45 - 60 cm a siahali do hĺbky 100 - 120 cm, patrili ku konštrukcii budovy. Podobná jama č. 7 v strede mohla súvisieť s konštrukciou strechy. Nie je vylúčené, že jamy č. 9 a 10 s takými istými rozmermi mali podobný účel. Menšie jamky č. 8, 11 - 15 pravdepodobne zostali z vnútorného zariadenia v objekte. Stopy ohníska neboli zistené. V zásepe obydlia sa našli početné črepy hlinených nádob. Najdenú keramiku možno rozdeliť na dve základné skupiny: dovezené provinciálne nádoby robené na kruhu a domáca germánska keramika vyhotovená v ruke. Nálezy provinciálnej a germánskej keramiky boli viac menej v rovnakom počte. Všetky črepy boli druhotne prepálené, preto mali sivastý povrch, žlté črepy dostali žltohnedú farbu.

Provinciálna keramika

Terra sigillata

1. Črep malej nádoby zdobený rastlinným ornamentom, červená farba (obr. 15:3).
2. Črep nádoby zdobený ryhami, farba hnedá (obr. 15:4).
3. Okrajový črep nádoby, zosilnený okraj, farba červená (obr. 15:5).
4. Črep malej nádoby, farba červená (obr. 15:11).

Žltá keramika z plavenej hlíny

5. Hrdlo nádoby, rovné hrdlo, farba žltohnedá (obr. 15:7).
6. Zlomok ucha zdobeného žliabkom, farba žltá, (obr. 15:10).
7. Fragment hornej časti hrnca, vyhnutý vodorovný okraj zdobený ryhami, farba žltá (obr. 15:13).
8. Fragment nádoby, pravdepodobne krčaha, časť hrdla pod ním prevítaný otvor, farba žltá (obr. 15:14).

Žltá keramika červeno maľovaná

9. Črep nádoby zdobený zárezmi, pod nimi červený pásik, farba žltá (obr. 15:6).
10. Zlomok páskového ucha zdobený žliabkami, žltá farba, dole červený pásik (obr. 15:9).
11. Črep malej nádoby zdobený vpichmi, žltá farba, dole červený pásik (obr. 15:12).
12. Okrajový črep malej šálky, zosilnený okraj, výzdoba: vpichy, farba žltá, čierny povrch (obr. 15:8).

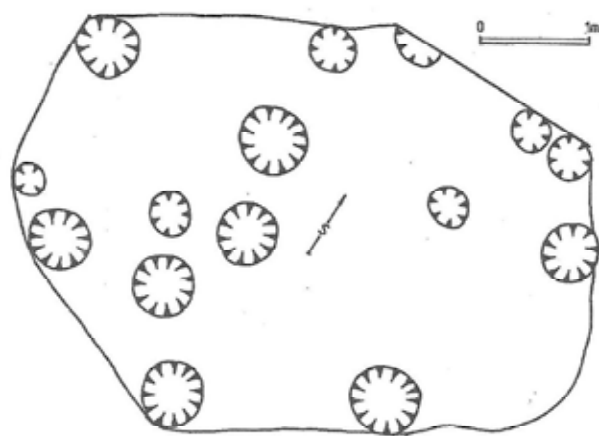
Sivá keramika

13. Okrajový črep misky, rovné hrdlo zdobené žliabkami, kónická spodná časť, tmavosivá farba (obr. 15:1).
14. Fragment misky, rovné hrdlo zdobené ryhami oddelené od spodnej časti plastickým prúžkom, farba žltá, hladný povrch (obr. 15:2).

V provinciálnej keramike sme zistili niekoľko druhov. Z terra sigillaty sa našli len malé zlomky, preto sa typy nádob nedali zistiť. Obvykle nádoby terra sigillata bližšie datujú súbor keramiky, ale v tomto prípade neumožnili datovanie. Žltá keramika bola zastúpená krčahmi: fragment hornej časti, hrdlo, zlomok ucha, k tejto keramike patrila aj fragment hrnca. Ďalším druhom bola žltá keramika s červenou maľbou, niektoré črepy boli zdobené zárezmi. Z hlíny sivej farby bola vyhotovená miska s rovným hrdlom a kónickým spodkom.

Germánska keramika

1. Hrncovitá nádoba s vydutím v hornej tretine a roztvoreným ústím, spodná časť zdobená križujúcimi sa ryhami, farba tehlovočervená so sivými flakmi. V. 25,2 cm, Ø ú. 26 cm, Ø d. 14,8 cm (obr. 16:1).
2. Hrnček s roztvoreným ústím a vydutím v hornej tretine na nízkej nôžke, farba čiernosivá. V. 9,6 cm, Ø ú. 8,6 cm, max. Ø 9,3 cm, Ø d. 4,4 cm (obr. 16:6).
3. Fragment hrncovitej nádoby, hrdlo oddelené ryhami, vydutie zdobené vpichmi a rytým mriežkovaním, farba hnedá, bola žltá (obr. 16:2).

Obr. 6. Zohor. Pôdorys kolovej stavby 3/78 z doby rímskej.

4. Fragment hrncovitej nádoby, roztvorené ústie oddelené ryhami, farba hnedá (obr. 16:3).
5. Fragment hrnca, roztvorené hrdlo oddelené ryhou, na vydutí sú zárezy, farba sivočierna (obr. 16:4).
6. Okrajový črep hrnca, roztvorené hrdlo, vydutie zdobené zárezmi, farba žltohnedá (obr. 16:7).
7. Okraj nádoby sivohnedej farby (obr. 16:9).
8. Okrajový črep väčšej nádoby so splyvajúcim hrdlom, na vydutí zdobený nehtovitými vrypmi, farba hnedá (obr. 16:5).
9. Črep nádoby zdobený mnohonásobnými oblúkmi, farba žltá (obr. 16:8).
10. Dno nádoby hnedej farby (obr. 16:11).
11. Dno nádoby sivohnedej farby (obr. 16:10).
12. Oslička z pieskovca, podlhovastá (obr. 16:12)
13. Oslička z pieskovca (zlomok), podlhovastá (obr. 16:13)

V germánskej keramike prevládali hrnce s roztvoreným ústím a vydutím v hornej tretine, zväčša sivočiernej alebo hnedej farby. Našiel sa aj fragment väčšej nádoby so splyvajúcim hrdlom. Výzdoba sa skladala z prekrížených čiar, rytého mriežkovania, zárezov, vpichov a rytých oblúkov.

Objekt 3/78 predstavuje obvyklý typ príbytku z doby rímskej rozšírený na Slovensku: čiastočne zahĺbený, obdĺžnikový pôdorys, 6 kolov v rohoch a v strede dlhých stien. Stopy ohniska sa nezistili. Typy obydlí z doby rímskej na Slovensku spracoval T. Kolník, ktorý ich rozdelil na zahĺbené a povrchové objekty. Medzi zahĺbenými príbytkami autor rozlišuje 5 typov (Kolník 1962, 366-368). Podľa triedenia T. Kolníka chata v Zohore patrila do tretieho typu (na základe počtu kolových jám a ich rozmiestnenia). Rozmery objektu 3/78 v Zohore - 512 x 380 cm zodpovedali rozmerom iných príbytkov z tejto doby, takisto ako priemer a hĺbka použitých kolov.

Na Záhorí sú známe náleziská hrobov z doby rímskej, napríklad bohaté hroby v Zohore, hroby v Lábe, Čáčove a Malackách, avšak zo súdobých sídlisk sa našli len zvyšky. Príbytok v Zohore poskytol prvý preskúmaný pôdorys zahĺbenej chaty. Najbližšie sa podobná chata vykopala v Ivanke pri Dunaji (Kraskovská 1970, 111, 117, obr. 6).

Príbytok so šiestimi kolovými jamami v Branči dotoval J. Vladár do 2. - 3. storočia (Vladár 1962, 326). T. Kolník zaradil príbytky tohto typu z Ondrochova do 2. storočia (Kolník 1962, 352). Taktiež J. Pavúk dotoval obydlie v Bánove do 2. storočia (Pavúk 1964, 335). Datovanie chaty v Ivanke pri Dunaji na základe nálezov bolo upresnené do 2. storočia. Na základe uvedených analógií objekt 3/78 v Zohore tiež možno zaradiť do 2. storočia n. l.

V roku 1958 v tejto štrkovni urobila prieskum M. Pichlerová a zistila, že v juhozápadnej stene sa rysoval profil pece. Pec vybrali žiaci zo školy v Zohore a nájdené črepy odovzdali Archeologickému oddeleniu Slovenského múzea. Keramika, ktorá pochádzala z hrubostených nádob zdobených rytými čiarami, oblúkmi a vpichmi, patrila do doby rímskej. Pec sa rysovala pod 50 cm humusovou vrstvou ako poloblúk, ktorý mal výšku 60 cm a šírku 65 cm. Tento poloblúk tvorila červená mazanica, ktorá sa odlišovala od okolitého štrku. Pec vybrali do hĺbky 50 cm. Nedalo sa zistiť aký typ pece to bol (Pichlerová 1958).

Nálezisko, kde v roku 1957 sa našli hroby s bohatým, inventárom: zlatý náramok, strieborné a bronzové nádoby, bronzové spony, sklené misky (Kraskovská 1959, 102-132), v roku 1958 pec a v roku 1978 objekt č. 3 malo názov „Nová štrkovňa“. Neďaleko od nej smerom ku Zohoru na miernej vyvýšenine sa nachádzala opustená „Stará štrkovňa“. V roku 1957 v tejto „Starej štrkovni“ robila výskum M. Pichlerová a vykopala dve sídliskové jamy (Pichlerová 1961, 855).

Jama č. 2 sa odlišovala od okolia hnedou výplňou, mala kruhový pôdorys (hĺbka 40 cm, šírka 60 cm). Črepy nájdené v jame patrili do doby rímskej. Bola rekonštruovaná malá tuhovaná miska, fragment situlovitej vázy s kónickým spodkom a valcovitým hrdlom, črepy väčšej hrubostennej nádoby sivej farby boli zdobené rytými mnohonásobnými oblúkmi. Našiel sa tiež zlomok bronzového plechu.

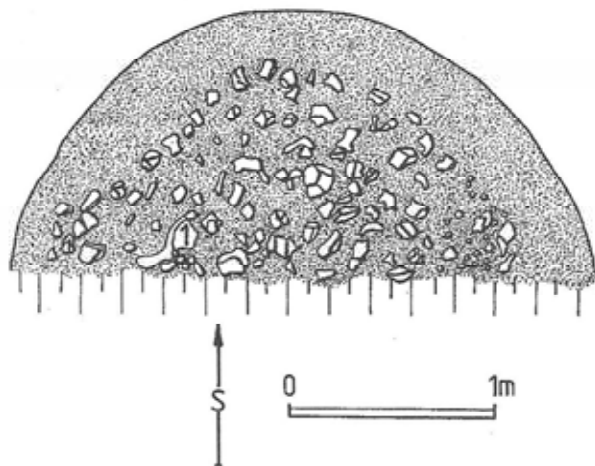
Jama č. 3 bola zničená pri odoberaní štrku, bola to dvojité jama označená 3a a 3b. Zásyp mal hnedú farbu, čím sa odlišoval od štrkového podložia. Jama 3a mala hĺbku 50 cm a priemer 70 cm, jama 3b mala takú istú hĺbku 50 cm a priemer 75 cm. V jame sa našlo pomerne málo črepového materiálu: časť hrdla zásobnice, črepy hrubostennej nádoby zdobené rytými čiarami a zlomky mazanice.

Opísané nálezy z „Novej štrkovne“ v Zohore: objekt 3/78, ktorý pochádza zo staršej doby rímskej z 2. storočia a nedatovaná pec z roku 1958 dopĺňujú rozsah germánskeho osídlenia v dobe rímskej na Záhorí.

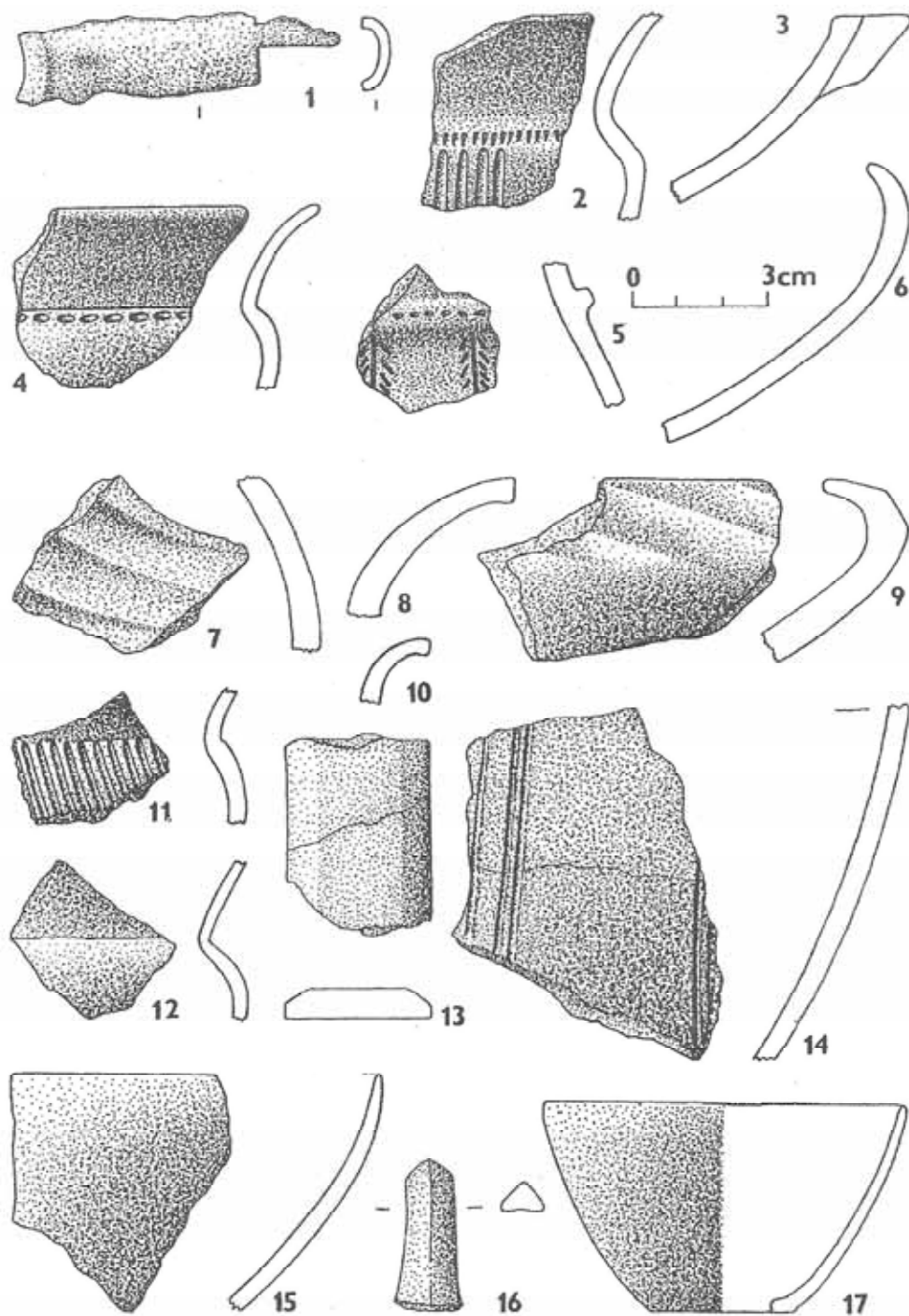
Slovanské osídlenie

Objekt 2/78

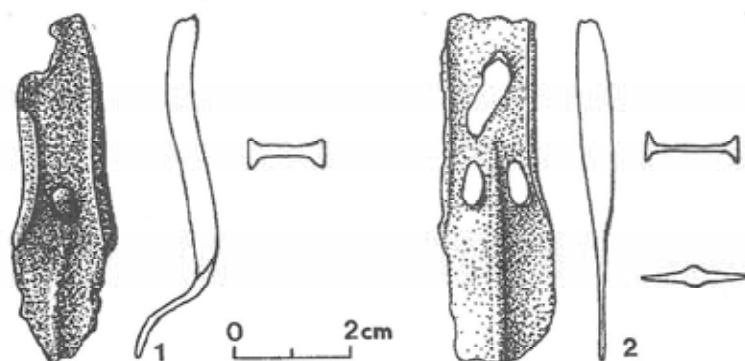
- slovanské ohnisko (obr. 7). Ohnisko sa rysovalo tmavou výplňou s množstvom uhľíkov, okruhliakov a väčších lomových kamenov. Misovitá prehlbenina kruhového obrysu mala priemer 286 cm, pri západnom okraji siahala do hĺbky 60 cm, smerom k východnej stene sa hĺbka postupne znižovala a pri okraji kamene ohniska boli na úrovni terénu. Priemer kamenného ohniska (270 cm) bol ohraničený nielen kameňmi, ale aj popolovitou zeminou so zlomkami škváry. Z výplne ohniska pochádzal črepový materiál, zlomky troch hlinených pekáčov kamenné nástroje a značné množstvo zvieracích kostí. Nájdené črepy sa nedali rekonštruovať, patrili hrncovitým nádobám s rôznou výzdobou.

Obr. 7. Zohor. Pôdorys časti slovanského ohniska 2/78.

Obr. 8. Zohor. 1,2 - objekt 9/78; 3-6 - zber; 7-17 - objekt 5/78.

Obr. 9. Zohor (1) - objekt 5/78; Smolenice-Molpír (2).

1. Okrajový črep hrnca s roztvoreným ústím, výzdoba: dva pásiky vlnovky, pásik čiar, ďalšie pásiky vlnovky (obr. 17:1).
2. Črep zdobený dvoma pásikmi vlnovky (obr. 17:4).
3. Fragment hrnca, zrezaný okraj, výzdoba: pásik čiar, (obr. 17:2).
4. Okrajový črep zásobnice, farba hnedá, \emptyset ústia 26 cm (obr. 17:3).
5. Okrajový črep hrnca, pod vyhnutým okrajom zdobený zárezmi, nižšie sú dve vlnovky (obr. 17:5).
6. Okrajový črep nádoby (obr. 17:6).
7. Črep hrnca zdobený dvoma pásikmi vlnovky, medzi nimi sú skupiny zárezov (obr. 17:9).
8. Okrajový črep hrnca, okraj zdobený zárezmi, pod hrdlom sú ryté čiary a vlnovka (obr. 17:10).
9. Črep zdobený tromi pásikmi rýh, medzi nimi sú vpichy a vlnovka (obr. 17:7).
10. Črep zdobený dvoma hlbokými prepletenými vlnovkami (obr. 17:8).
11. Črep zdobený hlbokou vlnovkou (obr. 17:11).
12. Črep hrnca zdobený dvoma pásikmi vlnovky (obr. 17:12).
13. Črep zdobený pásikom rýh a dvoma pásikmi vlnovky (obr. 17:13).
14. Zlomok hlineného pekáča, časť steny, farba čierna. V. 5 cm (obr. 17:14).
15. Zlomok hlineného pekáča, časť rovnej steny a dna, farba čierna. V. 7,5 cm, d. 11,5 cm (obr. 17:15).
16. Zlomok hlineného pekáča, časť steny, farba čierna. V. 5 cm, d. 4,5 cm (obr. 17:16).

Objekt 4/78

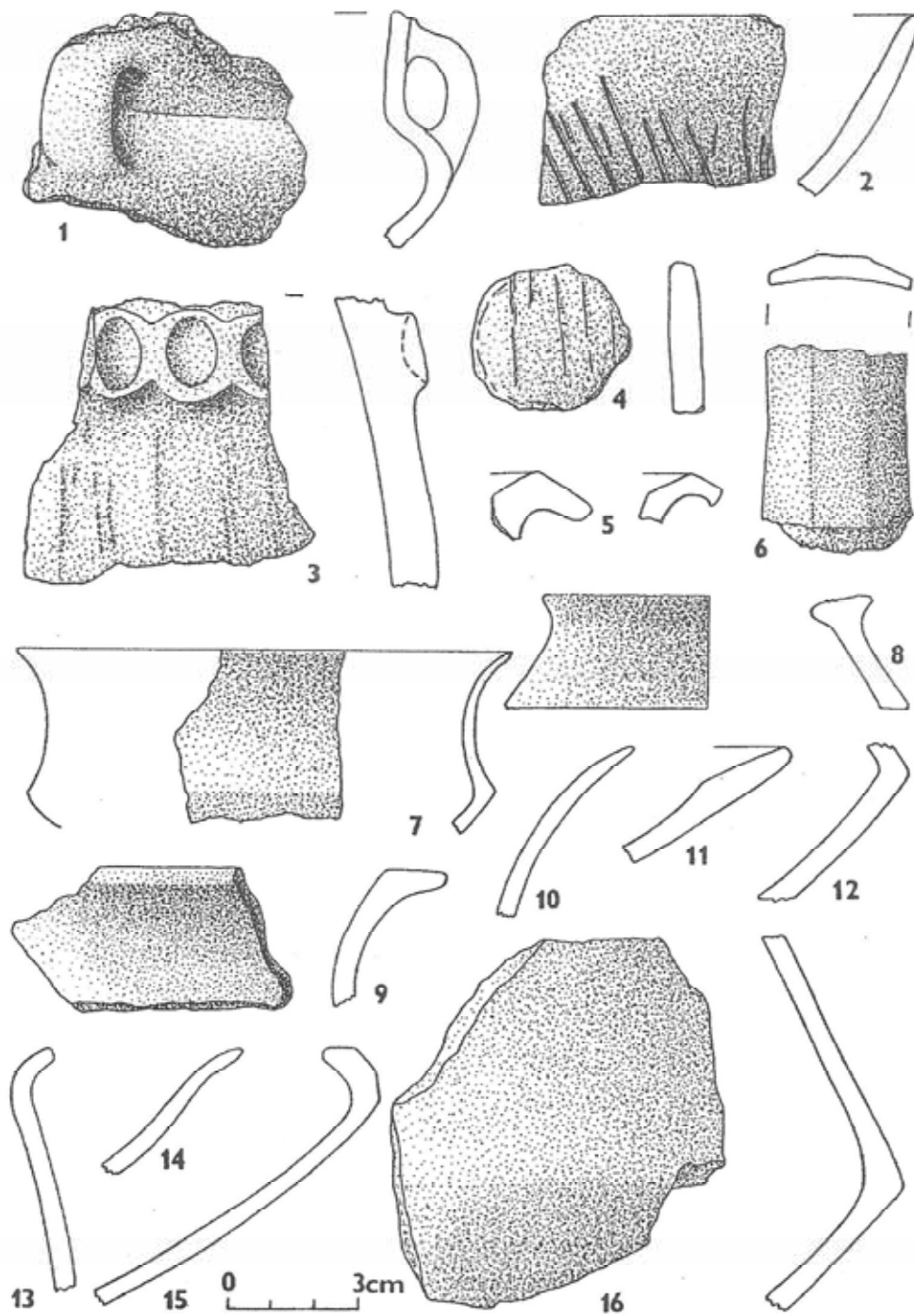
- časť slovanského príbytku. Mal takmer kruhový pôdorys s priemerom 202 cm, misovitý tvar. Obrisy sa zachytili v hĺbke 108 cm, od povrchu terénu. Výplň tvorila popolovitá zemina s uhlíkmi, v nej sa črtali tri tmavšie kolové jamky a jama vyplnená opálenými kameňmi - zvyšok ohniska (\emptyset 112 cm, hĺbka 30cm). V objekte sa našli slovanské črepy, železný krúžok a zlomok železného plechu.

1. Črep väčšej nádoby zdobený ryhami (obr. 18:1).
2. Črep zdobený pásikami rýh a vlnovkami (obr. 18:9).
3. Črep zdobený pásikom vlnovky a ryhami (obr. 18:4).
4. Črep zdobený dvoma pásikmi vlnovky (obr. 18:5).
5. Časť hrdla väčšej nádoby (obr. 18:6).
6. Okrajový črep, zrezaný okraj (obr. 18:3).
7. Železný krúžok, \emptyset 4,5 cm (obr. 18:7).

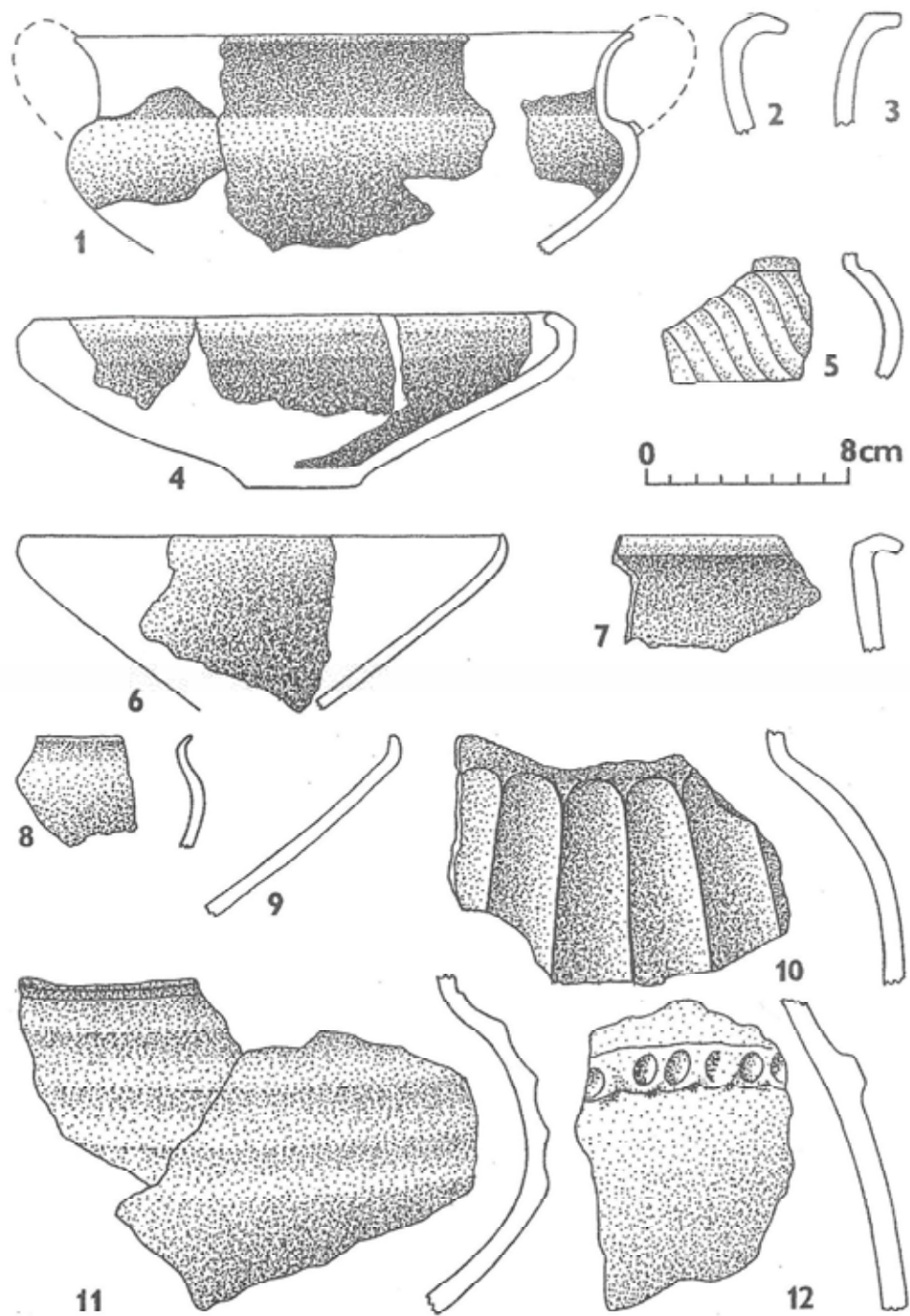
Objekt 6/78

- časť slovanského príbytku. Jama nepravidelná v susedstve s objektom 2/78 bola porušená pri kopaní štrku, rozmery 192 x 132 cm, hĺbka 100 a 108 cm. V hlbšej časti sa zachovali dve kolové jamky, \emptyset 62 a 64 cm, hĺbka 128 a 132 cm), tretiu jamku poškodili pri ťažbe štrku. V objekte sa našla slovanská keramika.

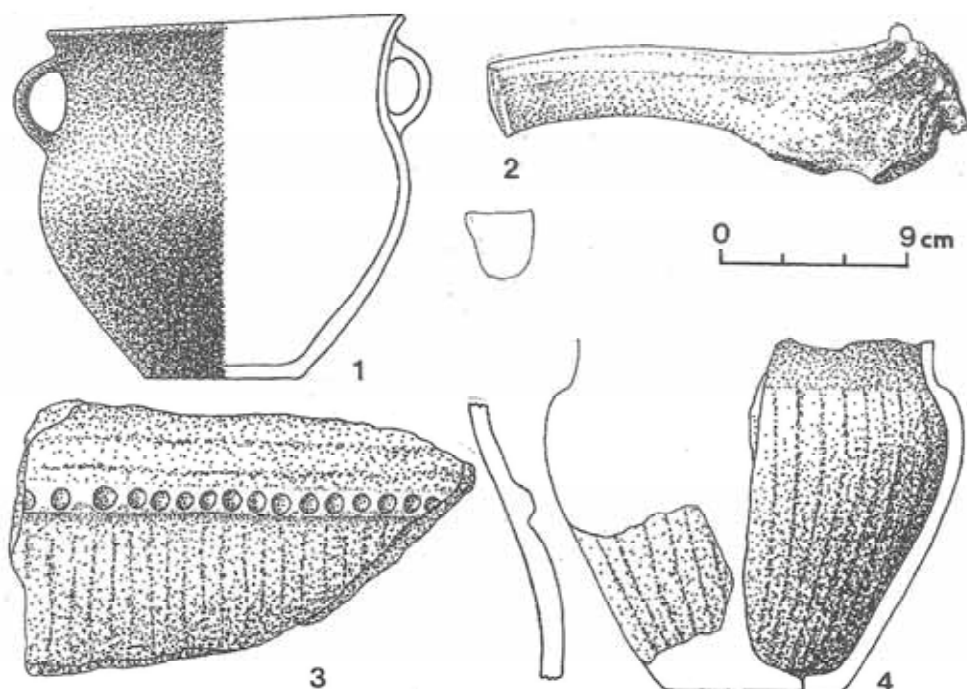
1. Črep nádoby zdobený pásikom vlnovky (obr. 18:10).
2. Črep zdobený dvoma pásikmi vlnovky (obr. 18:2).

Obr. 10. Zohor. 1-12 - objekt 7/78; 13-16 - kulturna vrstva.

Obr. 11. Zohor. 1-12 - objekt 1/82. (výber).

Obr. 12. Zohor. 1,3-4 - objekt 1/82; 2 - parohový nástroj (kultúrna vrstva).

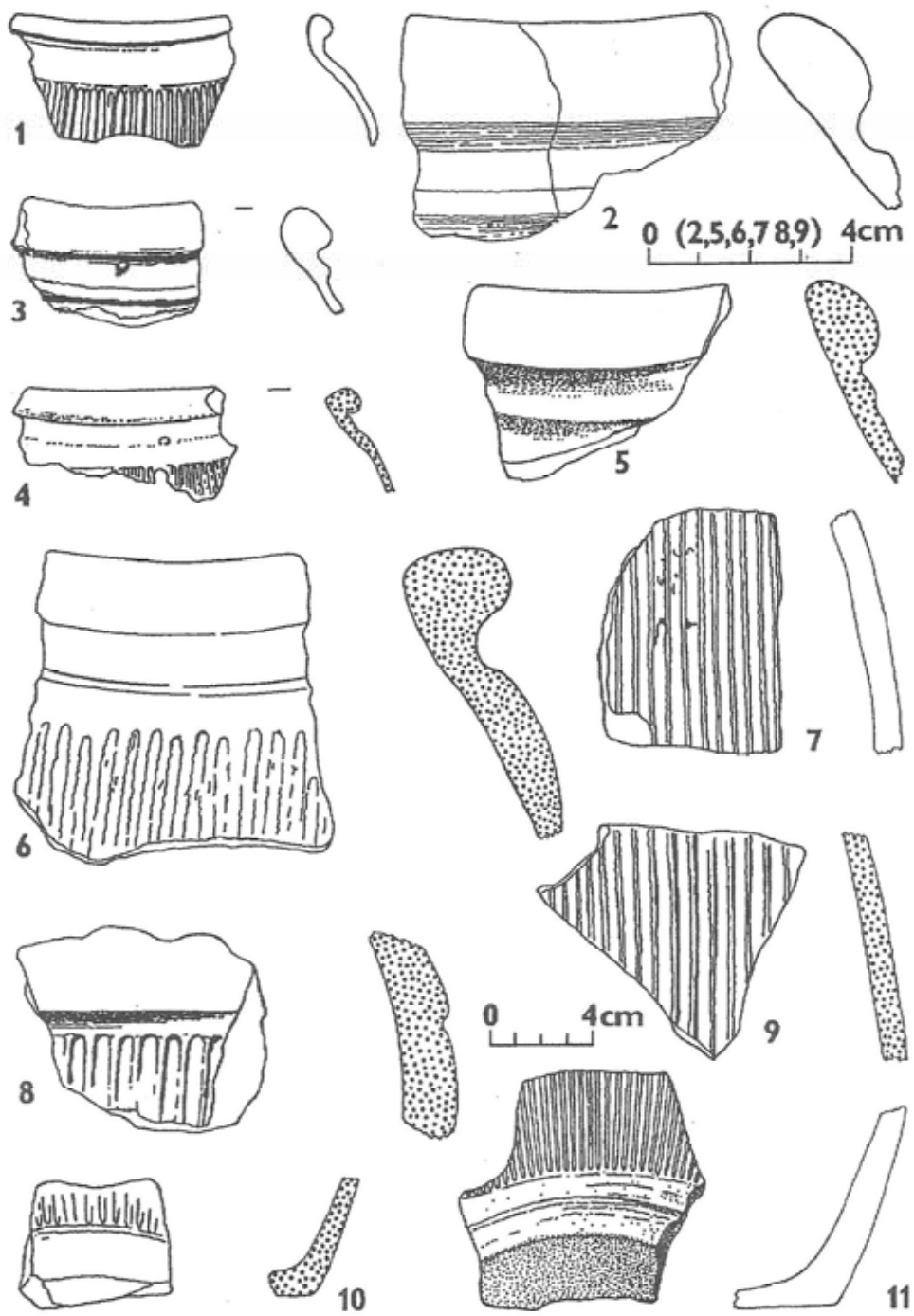
Objekt 8/78

- časť slovanského ohniska. Ohnisko pôvodne malo kruhový pôdorys, priemer 90 cm, dno bolo v hĺbke 65 cm od terajšieho povrchu. Misovitá prehlbenina bola vyplnená prepálenými väčšími okruhliakmi a zeminou premiešanou s uhlíkami a popolom. Vo výplni sa našli črepy nádob a zlomky zvieracích kostí. Črepy z hrncovitých nádob mali rytú výzdobu.

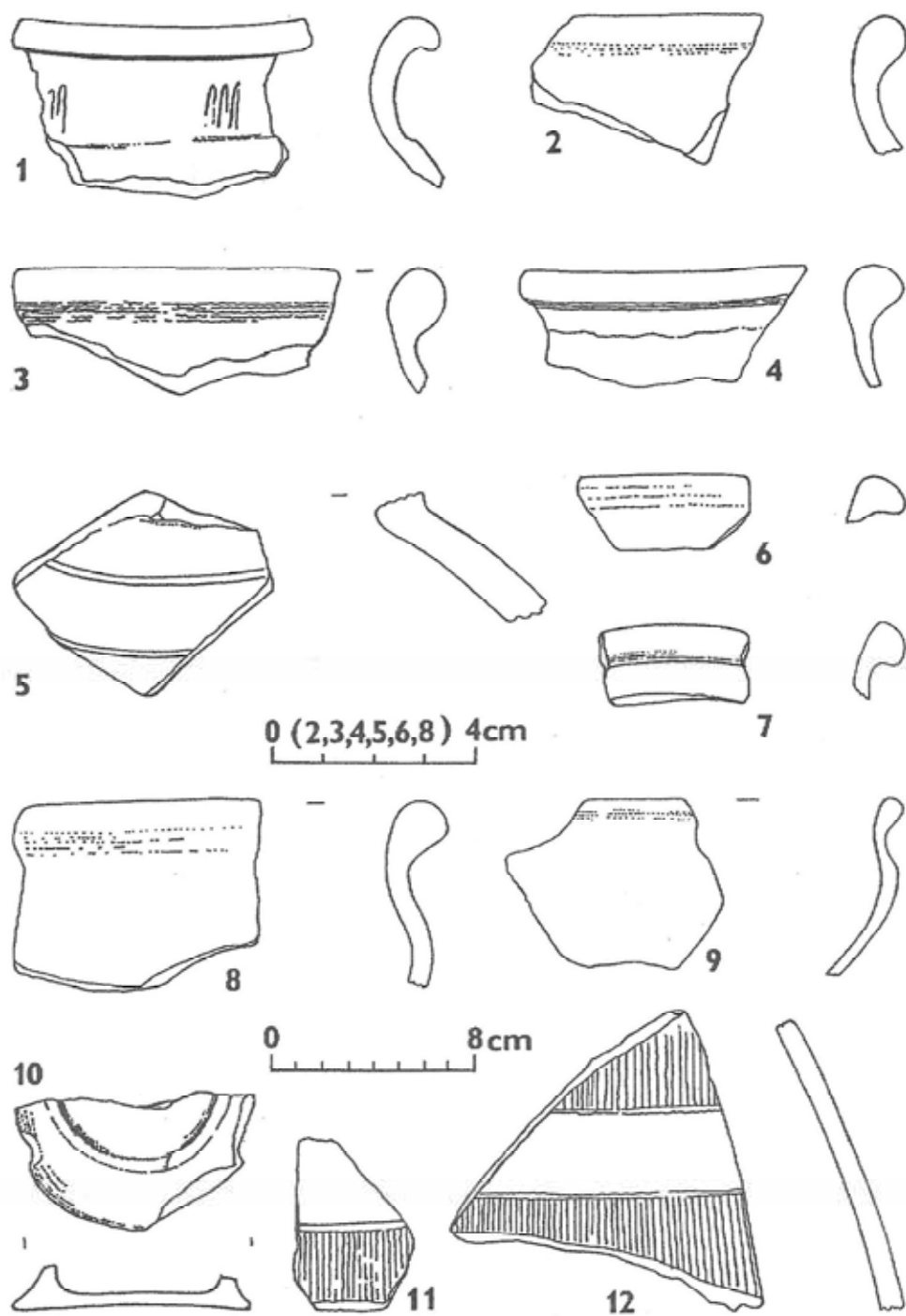
1. Časť hrdla väčšieho hrnca s roztvoreným ústím (obr. 18:13).
2. Črep nádoby zdobený ryhami a vlnovkami (obr. 18:11).
3. Črep zdobený vlnovkami (obr. 18:12).

Na slovanskom sídlisku v polohe Piesky pri Zohore sme nezachytili kompletný pôdorys príbytku. Zachovali sa len časti obydlí s kolovými jamkami (č. 4 a 6) a zahĺbené ohniská misovitého tvaru (č. 2 a 8). V oboch prípadoch sa nachádzali kolové jamky tesne pri ohnisku. Nedalo sa zistiť či patrili ku konštrukcii budovy alebo k jej vnútornému zariadeniu, preto nemôžeme určiť typy príbytkov. Z prehľadu zachovaného črepového materiálu vidno, že v keramike okrem zásobnice, boli zastúpené hrnce s roztvoreným ústím. Nádoby boli zdobené pod hrdlom pásikmi rytých čiar alebo vlnovkami, zárezní a vpíchní. Bola to obvyklá výzdoba slovanskej keramiky v 8. - 9. storočia. Nádoby mali zväčša hnedú, sivohnedú alebo sivočiernu farbu. Dôležité boli nálezy hlinených pekáčov, ktoré sa zriedkavo vyskytovali v slovanských príbytkoch. Pekače mali obdĺžnikový tvar s rovnými stenami, ktoré mali výšku 5 - 7,5 cm. Zlomky hlinených pekáčov sa našli na slovanskom sídlisku pri Devínskom Jazere v objektoch č. 14, 17 a 26 (Kraskovská 1961, 392, 394).

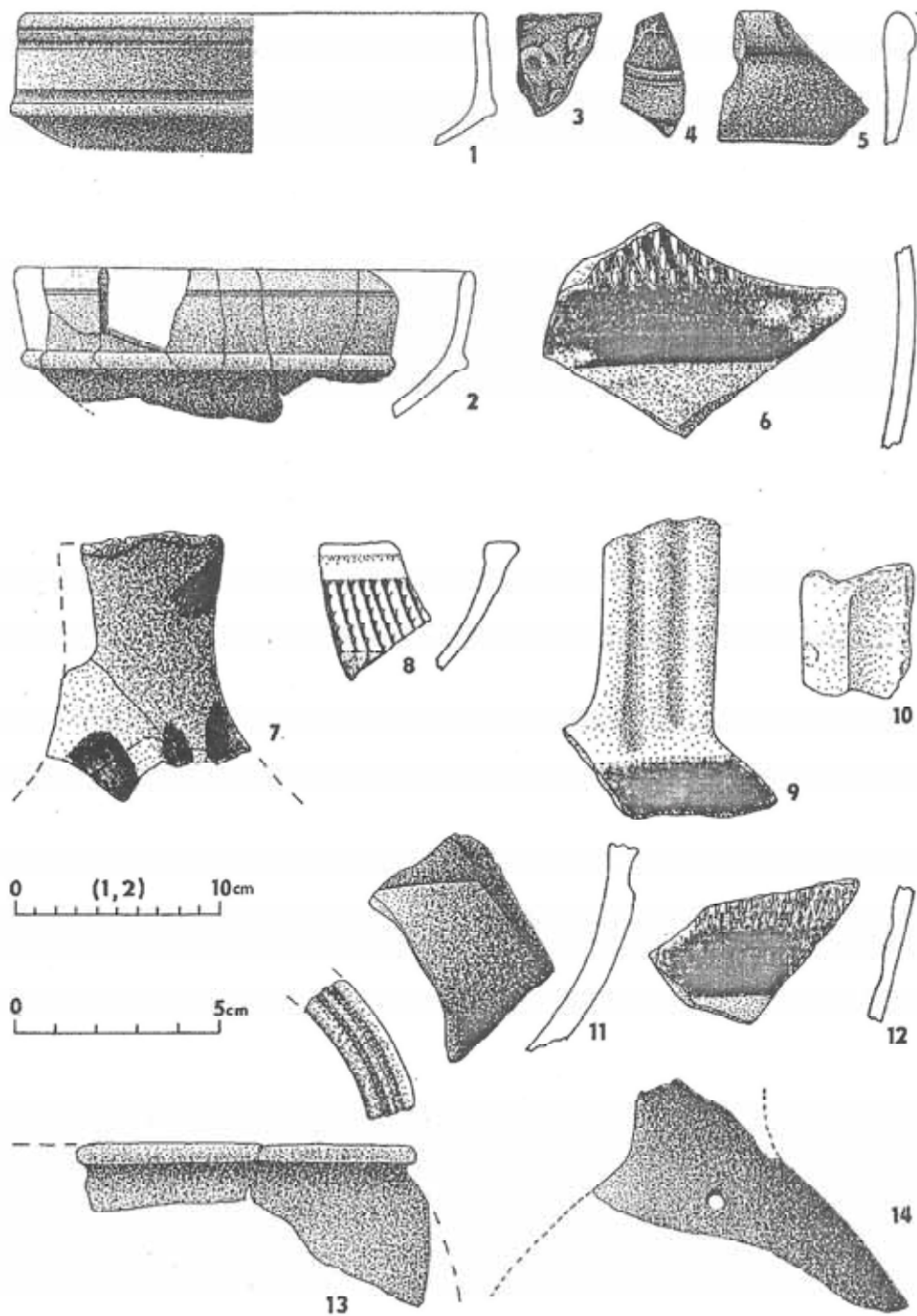
Slovanské osídlenie v tejto štrkovni poznáme z prieskumov v predchádzajúcich rokoch. V roku 1959 v severnej stene štrkovne sa rysovali tri jamy s tmavou výplňou, kde boli slovanské črepy. V lete toho istého roku buldozér odkryl v severozápadnej časti lokality zvyšky dvoch ohnisk.

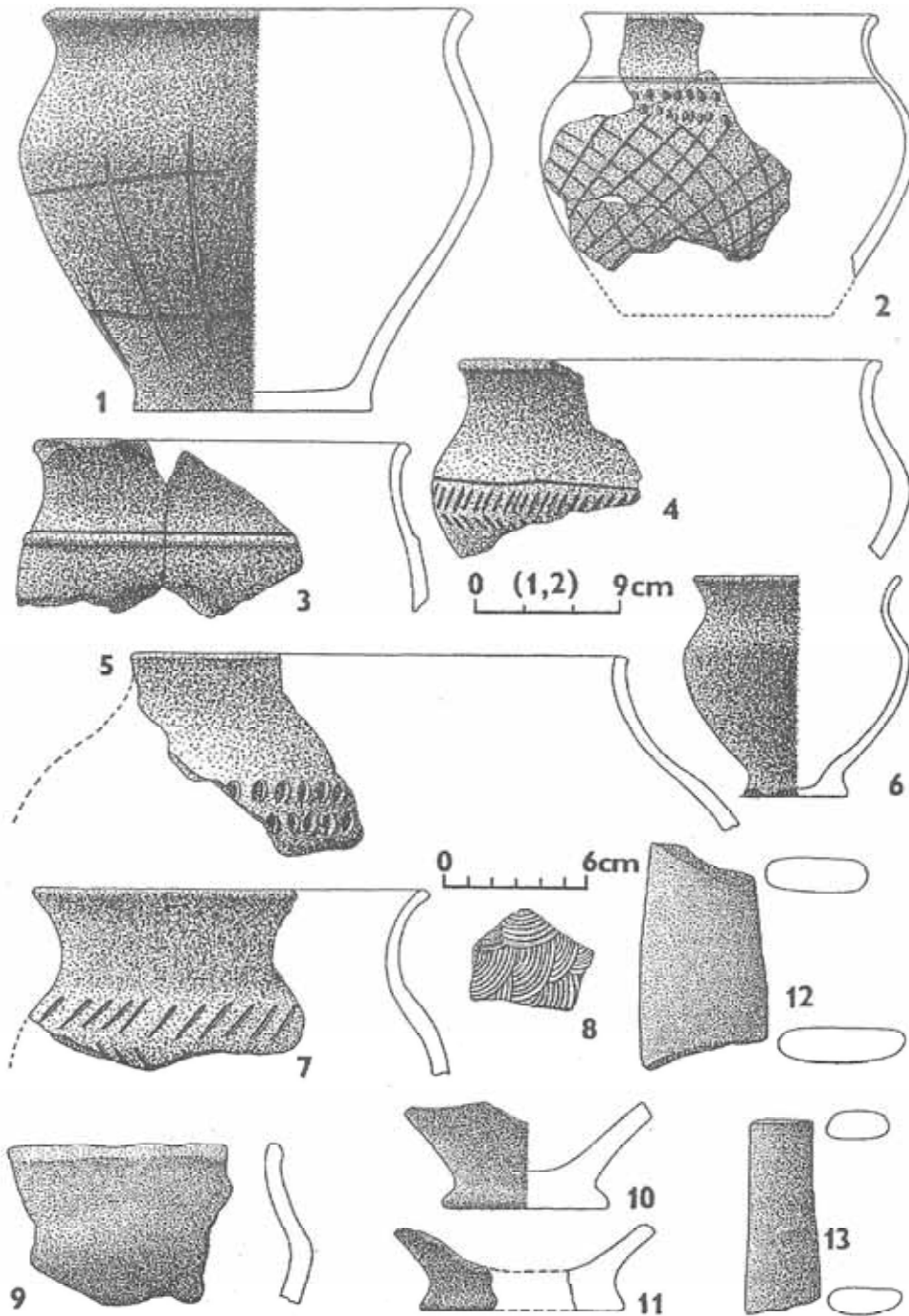
Obr. 13. Zohor. 1-11 - objekt 1/78 (výber).

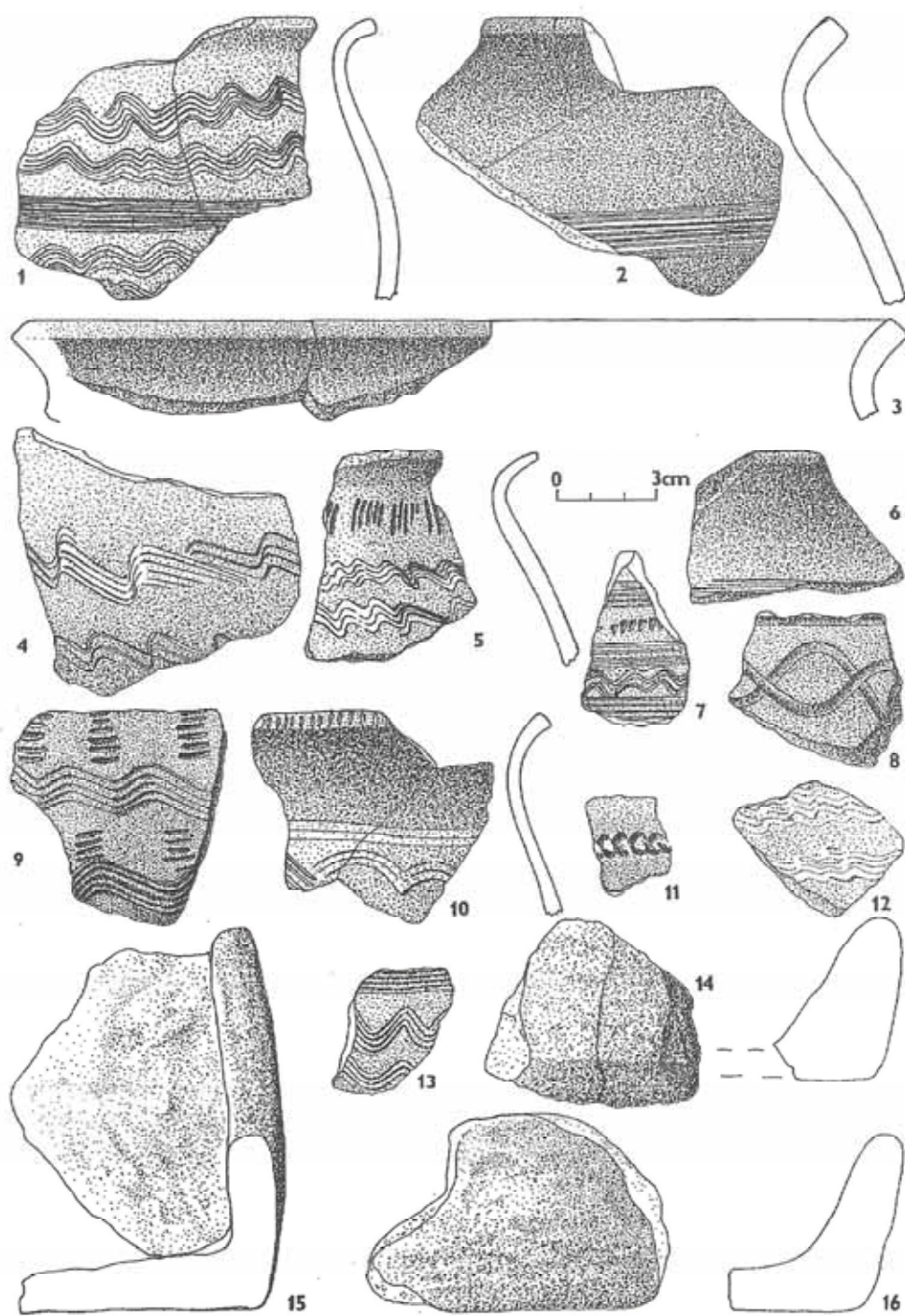
Obr. 14. Zohor. 1-12 - objekt 1/78 (výber).

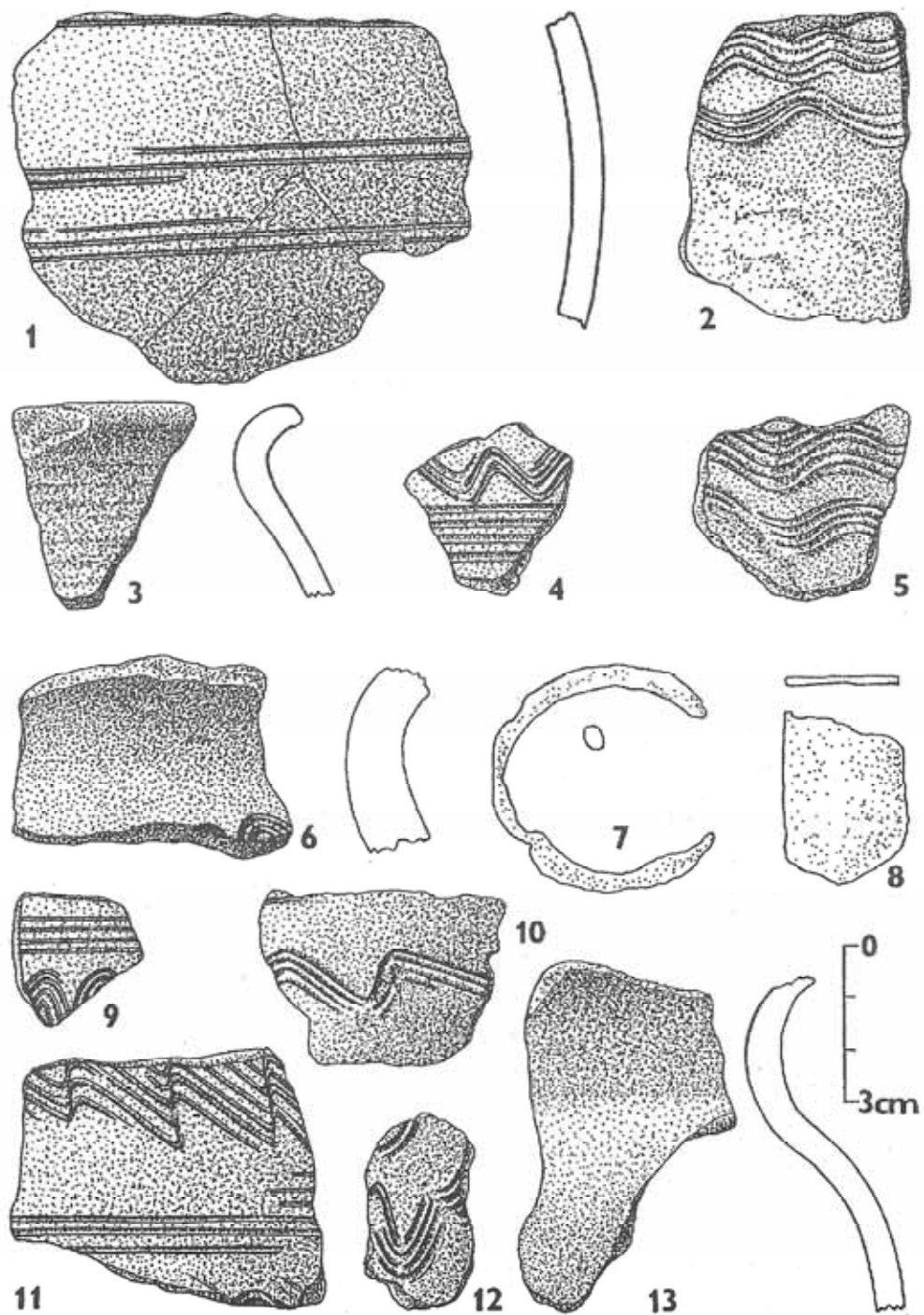
Obr. 15. Zohor. 1-14 - provinciálna keramika, objekt 3/78.

Obr. 16. Zohor. 1-13 - germánska keramika, objekt 3/78.

Obr. 17. Zohor. 1-16 - ohnisko 2/78. Výber keramiky.

Obr. 18. Zohor. 1,3-9 - objekt 4/78; 2,10 - objekt 6; 11-13 - objekt 8.

V prvom ohnisku ležali opálené kamene, zlomky mazanice, železovina a slovanské črepy. V druhom ohnisku zostali len zlomky mazanice. V roku 1963 v severnej stene v jame s tmavou zeminou pomiešanej s uhlíkmi sa našla železná sekera a zlomok žarnova (Kraskovská 1971, 73, 74). Teda boli tu zvyšky šiestich objektov, a k nim sa pripojili ďalšie štyri slovanské objekty z roku 1978.

Najväčšie preskúmané slovanské sídlisko na Záhorí bolo za stanicou Devínske Jazero blízko Zohoru. V rokoch 1930 - 1931 tu robil výskumy J. Eisner, ktorý vykopal časti ôsmich slovanských príbytkov s ohniskami. Počas výskumov Slovenského múzea v roku 1959 bolo preskúmaných šesť zvyškov príbytkov a päť jám so slovanskými črepami. Len u pozemnice č. 19 sa vykopal celý pôdorys, dva objekty predstavovali časti chát, ďalšie tri boli ohniská obložené kameňmi (Kraskovská 1961, 391-413). V rokoch 1960 - 1963 pokračovali výskumy múzea a preskúmali sa objekty č. 20 - 37, vykopal sa dva pôdorysy príbytkov, zahlbené jamy s ohniskami, odpadové jamy a jedna pec. Chaty mali obdĺžnikový tvar s ôsmimi kolovými jamami, ohniská boli vydláždené alebo obložené kameňmi (Kraskovská 1966, 73-114). J. Eisner datoval toto sídlisko do 7. - 8. storočia. Slovanské sídlisko pri Zohore na základe obydľia a nájdenej keramiky možno rámcovo datovať do 8. storočia.

POZNÁMKY

- ¹ Podľa údajov a kresieb nálezcu išlo o ihlice s pečatidlovou hlavnicou, tyčinkovité náramky, sekerky s bočnými lalokmi, špirály.
- ² Rozsiahly plošný výskum lokality realizoval na lokalite v r. 1995 Archeologický ústav SAV v Nitre pod vedením K. Elsheka.

LITERATÚRA

- BÁTORA, J. 1991: Reflection of Economy and Social Structure in the cemeteries of the Chlovice - Veselé and Nitra Cultures. SIA 39, s. 91 - 141.
- BUDINSKÝ - KRIČKA, V. 1965: Gräberfeld der späten schnurkeramischen Kultur in Veselé. SIA 13, s. 51 - 106.
- EISNER, J. 1940: Ein Warenlager eines Töpfers aus der mittleren Bronzezeit im slowakischen Marchgebiete. WPZ 27, s. 171 - 180.
- JANKOVITS, K. 1992: Spätbronzezeitliche Hügelgräber von Bakonyjákó. AA Hung 44, s. 261 - 343.
- KAUS, K. 1971: Das Hallstatt-A-Gräberfeld von Getzersdorf, p.B. St. Pölten, NÖ. ArchA 50, s. 68 - 112.
- KRASKOVSKÁ, L. 1959: Hroby z doby rímskej v Zohore. SIA 7, s. 102 - 132.
- KRASKOVSKÁ, L. 1963: Nálezy z doby sťahovania národov na západnom Slovensku. AR 15, s. 693 - 700, 709.
- KRASKOVSKÁ, L. 1966: Slovanské sídlisko pri Devínskom Jazere (výskumy v rokoch 1960, 1962, 1963). Zborník SNM 60, História 6, s. 73 - 114.
- KRASKOVSKÁ, L. 1968: Hroby z doby sťahovania národov pri Devínskom Jazere. AR 20, s. 209 - 212.
- KRASKOVSKÁ, L. 1970: Sídlisko z doby halštatskej a rímskej v Ivanke pri Dunaji. Zborník SNM 64, História 10, s. 111 - 117.
- KRASKOVSKÁ, L. 1971: Nové slovanské nálezy na Záhorí. Zborník SNM 65, História 11, s. 69 - 78.
- KUZMOVÁ, K. 1980: Nížinné sídliská z neskorej doby laténskej na strednom Podunajsku. SIA 28, s. 313 - 336.
- LOCHNER, M. 1991: Ein Gräberfeld der älteren Urnenfelderzeit aus Horn, Niederösterreich. ArchA 75, s. 137 - 215.
- MÜLLER-KARPE, H. 1980: Handbuch der Vorgeschichte. Bronzezeit. Bd. IV. München.
- NOVÁK, P. 1983: Výzkum hradiště v Prašniku. AR 35, s. 138 - 142.
- ONDROUCH, V. 1957: Bohaté hroby z doby rímskej na Slovensku. Bratislava.
- OŽDÁNI, O. 1986: Zur Problematik der Entwicklung der Hügelgräberkultur in der Südwestslowakei. SIA 34, s. 5 - 95.
- PATEK, E. 1970: Ein spätbronzezeitliches Grab in Bakonyszücs - Százhalom. AA Hung 22, s. 41 - 49.
- PAULÍK, J. 1962: Das Velatice - Baierdorfer Hügelgrab in Očkov. SIA 10, s. 5 - 96.
- PAULÍK, J. 1963: K problematike čakanskej kultúry v Karpatskej kotline. SIA 11, s. 269 - 332.
- PAULÍK, J. 1968: Panzer der jüngeren Bronzezeit aus der Slowakei. 49. BerRGK, Berlin, s. 41 - 61.
- PAULÍK, J. 1972: Velatická kultúra na Slovensku. Zprávy ČsSA 14, zoš. 1 - 2.
- PAULÍK, J. 1976: Keltské hradiško Pohanská v Plaveckom Podhradí. Bratislava.
- PAULÍK, J. 1992: Osada čakanskej kultúry v Dedinke. Zborník SNM 86, Archeológia 2, s. 45 - 64.

- PAVÚK, J. 1964: Osídlenie z doby laténskej a rímskej v Bánove na Slovensku. AR 16, s. 323 - 336.
- PIETA, K. - ZACHAR, L. 1993: Mladšia doba železná (laténska). In: Najstaršie dejiny Bratislavy, Ed. T. Štefanovičová. Bratislava, s. 143 - 209.
- PERONI, R. 1956: Zur Gruppierung mitteleuropäischer Griffzungendolche der späten Bronzezeit. In: Badische Fundberichte 20, s. 69 - 92.
- PICHLEROVÁ, M. 1961: Nové nálezy z doby rímskej na slovenskom Pomoraví. AR 13, s. 855 - 860.
- PICHLEROVÁ, M. 1962: Sídliisko z doby bronzovej v Zohore. SZ AÚ SAV 9, s. 273 - 274.
- PICHLEROVÁ, M. 1964: Dve bronzové dýky s rukoväťou na Slovensku. AR 16, s. 432 - 434.
- PICHLEROVÁ, M. 1966: Hromadný nález keramiky z Kopčian, okr. Skalica. Zborník SNM 60, História 6, s. 57 - 69.
- PICHLEROVÁ, M., Nálezová správa doložená v DO AM SNM.
- PIVOVAROVÁ, Z. 1965: K problematike mohýl v lužickej kultúre na Slovensku. SIA 13, s. 107 - 162.
- ŘÍHOVSKÝ, J. 1982a: Hospodársky a spoločenský život velatické osady v Lovčičkách. PA 73, s. 5 - 96.
- ŘÍHOVSKÝ, J. 1982b: Základy středodunajských popelnicových polí na Moravě. Studie AÚ ČSAV v Brně X/1. Praha.
- SALAŠ, M. 1993: Kultura středodunajských popelnicových polí. In: Podborský V. a kol.: Praveké dějiny Moravy. Brno, s. 286 - 301.
- SCHAUER, P. 1985: Spuren orientalischen und ägäischen Einflusses im bronzezeitlichen nordischen Kreises. Jahrbuch d. RGZM 32, s. 123 - 195.
- SPURNÝ, V. 1972: Sídliště starší a střední doby bronzové v Bezměrově u Kroměříže. PA 63/1, s. 180 - 248.
- STUDENÍKOVÁ, E. 1978: Nálezy z doby bronzovej v Zohore, okres Bratislava vidiek. Zborník SNM 72, História 18, s. 9 - 37.
- STUDENÍKOVÁ, E. - PAULÍK, J. 1983: Osada z doby bronzovej v Pobedime. Bratislava.
- TOČÍK, A. 1979: Výčapy - Opatovce a ďalšie pohrebiská zo staršej doby bronzovej na juhozápadnom Slovensku. Mat. Arch. Slov. I. Nitra.
- TRNKA, G. 1992: Das urnenfelderzeitliche Gräberfeld von Gusen in Oberösterreich. ArchA 76, s. 47 - 112.
- TRNÁČKOVÁ, Z. 1954: Objekty středodunajské mohylové kultury v Přitlukách na Moravě. AR 6, s. 746 - 751. 762 - 764.
- VELIAČIK, L. 1982: Príspevok k otázke vzniku a vnútorného členenia lužickej kultúry na Slovensku. In: Południowa strefa kultury łużyckiej i powiązania tej kultury z południem. Kraków - Przemysł, s. 73 - 94.
- VLADÁR, J. 1962: Výskum v Branči pri Nitre v r. 1961. AR 14, s. 308 - 327.
- VLADÁR, J. 1973: Pohrebiská zo staršej doby bronzovej v Branči. Bratislava.
- ZACHAR, L. 1976: Neskorolátenske sídliisko pri Kútoch. Zborník SNM 70, História 16, s. 31 - 52.
- ZACHAR, L. 1977 a: Príspevok k poznaniu neskorolátenského obdobia na Záhorí. Zborník SNM 71, História 17, s. 35 - 56.
- ZACHAR, L. 1977 b: Zisťovací výskum pri obci Šaštin - Stráže. AVANS v r. 1976, s. 284 - 289.
- ZACHAR, L. 1993 - pozri PIETA, K. - ZACHAR, L. 1993.

BEITRAG ZUR SIEDLUNG PIESKY IN ZOHOR, BEZ. BRATISLAVA-LAND

Ludmila Kraskovská - Etela Studeníková

In der Polykulturlokalität in Zohor, Bez. Bratislava-Land, im Raum der ehemaligen Kieswerke (Abb. 1), die schon Jahrzehnte durch zahlreiche Funde, vor allem aber durch reiche Gräber aus römischer Zeit (Kraskovská 1959) bekannt ist, wurden auch in den Jahren 1978 und 1982 beschädigte Objekte gerettet.

Untersucht wurde der Teil eines Knochengrabes mit zwei Pfeilspitzen (Abb. 2), vom Beginn der älteren Bronzezeit. Vom Ende der mittleren Bronzezeit stammt das oberirdische Siedlungsobjekt 9/78 (Abb. 3). Anhand der bisherigen Funde, einschließlich des Bronzenhortfundes¹ gehört die Lokalität zu jenen Siedlungen, bei denen die Kontinuität von der mitteldanubischen Hügelkultur, über die frühen Urnenfelder, bis mindestens zum Ende der älteren Urnenfelder belegt werden könnte.

In die ältere Epoche der Urnenfelder gehören, aufgrund der Funde, die Teile der Siedlungsobjekte 5/78, 7/78 und 1/82. Wichtig ist vor allem Objekt 5/78 (Abb. 4), der Teil eines oberirdischen Pfahlbaus mit Resten einer Feuerstätte. Aus der Füllung stammt außer Keramikfragmenten (Abb. 8:7-17) auch ein Bruchstück eines Bronzedolchs mit zungenförmigem Griff (Abb. 9:1). Aus der gleichen Lage ist das schon der zweite Dolchfund aus der Zeit der älteren Urnenfelder: es handelt sich um eine Dolch mit fächerartiger Erweiterung des Griffs (Pichlerová 1964). Dolche eines ähnlichen Typs im Rahmen des Karpatenbeckens sind in der Bakonygruppe der Čaka-Kultur (Jankovits 1992, Abb. 20) und im Westteil der Slowakei konzentriert (Paulík 1963, Abb. 42:1,3-4). Ihre Vorlagen werden im ägäischen Raum gesucht (Schauer 1985, Abb. 20). Sie sind

zahlreich vertreten im weiteren mitteldanubischen Raum. Daher ist ihre Produktion in einem der Zentren der Zeit der frühen und späteren Urnenfelder nicht auszuschließen.

Das Keramikinventar der Objekte wirkt insgesamt archaisch, und im Grunde kann man es mit der Keramik aus den Gräbern des betreffenden Gräberfeldes vergleichen (Studeníková 1978). Interessant ist der relativ hohe Anteil der doppelkonischen Gefäße in dieser Lokalität. Aus der Speichergrube 1/82 stammt das Fragment der zusammenhängend horizontal geriffelten Ausbauchung eines höheren Gefäßes (Abb. 11:11). Es stammt von einem ähnlichen Gefäßtyp wie zum Beispiel der in dem Grabhügel 160 in Bakonyzúcs-Százhalom gefundene Krug (Patek 1970, Taf. IV:1).

Das zweihenkelige schüsselförmige Gefäß (Abb. 11:1) hat zahlreiche Analogien in den Lokalitäten Niederösterreichs, wo ihre große Konzentration ist. Das Fragment des unteren Gefäßteils auf einem hohlen kegelförmigen Stil mit runder Öffnung am Boden (Abb. 10:8), könnte funktionell mit der Feuerstelle zusammenhängen.

In die mittlere Laténezeit gehört das Objekt von rechteckiger Form mit Pfahlgruben in der Mitte der kürzeren Wände (Abb. 5) und mit Resten einer Feuerstelle. Aus dem Inhalt stammen 135 Keramikfragmente. Vertreten sind Graphittöpfe, aber auch ihre Analogien ohne Graphitierung. Sie weisen noch nicht die typische spätlaténezeitliche Profilierung von Rand und Hals auf (Abb. 14). Bei den Schüsseln überwiegen Formen mit S-förmiger Profilierung des Körpers (Abb. 14:8-9).

Die Halberdhütte 1/78 gehört aufgrund der Keramik am ehesten in die Stufe LT C, am ehesten in ihre zweite Hälfte. Die Siedlung können wir in das Besiedlungsbild des westlichen Randteils von Bratislava und des anliegenden Gebiets Záhorie, wie es von L. Zachar (1993, 146) gezeichnet wurde, einordnen. Nach ihm beginnt im Laufe der mittleren Laténezeit die Besiedlung die Lagen entlang der Straßenzüge zu besetzen und zwar auch unter der Voraussetzung, da diese hinsichtlich der Landwirtschaft ungünstig waren.

Das Objekt 3/78 war eine Wohnstätte aus der römischen Zeit, mit Abmessungen von 512 x 380 cm, sein Boden reichte in eine Tiefe von 85 cm unter der Oberfläche. Auf der Fläche des Objekts waren 6 größere Pfahlgruben. Sie gehörten zur Gebäudekonstruktion, 3 weitere Gruben konnten auch mit der Konstruktion zusammenhängen und 6 kleinere Gruben waren von der Inneneinrichtung übriggeblieben. Die Keramik der Wohnstätte kann man in importierte Provinzialkeramik (terra sigillata, gelbe Keramik - Krüge, rotbemalte gelbe Gefäße und Graukeramik - Schüsseln) sowie einheimische germanische Keramik (Töpfe mit weitgeöffnetem Mund und Ausbauchung im oberen Drittel, verziert mit graviertem Ornament). Nach der Klassifizierung von T. Kolník gehörte das Objekt zum 3. Typ der vertieften Wohnstätten, und aufgrund von Analogien datiert er es in das 2. Jahrhundert u.Z. 1958 wurden in diesem Kieswerk Ofenreste gefunden. 1957 untersuchte M. Pichlerová im benachbarten alten Kieswerk 2 Gruben aus der römischen Zeit. Die genannten Funde ergänzen den Umfang der germanischen Siedlung in Záhorie.

Aus der slawischen Zeit wurden im Kieswerk Teile von Wohnstätten mit 3 Pfahlgruben ausgegraben (Nr. 4 und 6) und schüsselförmige Feuerstellen (Nr. 2 und 8). Die Pfahlgruben gehörten wahrscheinlich zur Einrichtung der Objekte, deshalb können die Typen der Wohnstätten nicht bestimmt werden. In der Keramik waren Töpfe mit geöffnetem Mund verziert mit graviertem Ornament vertreten (Strich- und Wellenbänder, Einkerbungen, Stiche), das in der slawischen Keramik des 8.-9. Jahrhunderts üblich war. Es wurden auch Scherben von drei Tonbackformen gefunden. Aus den älteren Funden im Kieswerk von 1959 und 1963 kennen wir die Überreste von 6 Objekten mit slawischen Scherben, davon zwei Feuerstellen. Zusammen mit den 4 Objekten von 1978 wurden somit 10 Überreste von Wohnstätten erfaßt. Die slawische Siedlung bei Zohor kann anhand des Scherbenmaterials etwa in das 8. Jahrhundert datiert werden.